

ISSN 2250-1111

॥ प्रारब्धमुत्तमजनाः न परित्यजन्ति ॥

SPECIAL VOLUME OF THE NATIONAL CONFERENCE

KUVEMPU UNIVERSITY

P.G. DEPARTMENT OF STUDIES AND RESEARCH IN SANSKRIT

SAHYADRI COLLEGE CAMPUS, SHIVAMOGGA

॥ सत्यं ज्ञानमनन्तम् ॥

JOURNAL OF VEDA SAMSKRITA ACADEMY

(RECOGNISED IN THE UGC-CARE LIST)

(A NATIONAL PEER-REVIEWED RESEARCH JOURNAL)

॥ स्वास्थ्यसहायिः ॥

(राष्ट्रीयसङ्गोष्ठीलेखसङ्ग्रहः)

द्विदिवसीयं राष्ट्रियसम्मेलनम्

विषयः - संस्कृतसाहित्ये स्वास्थ्यरक्षणम् ; तस्य प्रस्तुतता

- प्रधानसम्पादिका -

डा. एम्. ए. श्रुतिकीर्ति

- सह-सम्पादकः -

डा. काशीनाथ शास्त्री हेच्. वि.

- प्रकाशनसंस्था -

वेदसंस्कृत-अकाडेमि (पं.), हेगडे-५८१३३०

Website : www.vedasamskritaacademy.org

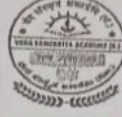
E-mail : vedasmkac@gmail.com

Special Volume Of The National Conference

॥ प्रारब्धमुत्तमजना न परित्यजन्ति ॥

P.G. Department of Studies and Research in Sanskrit
Kuvempu University, Sahyadri College Campus, Shivamogga

॥ सत्यं ज्ञानमनन्तम् ॥

JOURNAL OF VEDA SAMSKRITA ACADEMY
(RECOGNISED IN THE UGC-CARE LIST)
[A NATIONAL PEER-REVIEWED RESEARCH JOURNAL]

॥ स्वास्थ्यसहाद्रिः ॥

[राष्ट्रियसङ्गोष्ठीलेखसङ्ग्रहः]

द्विदिवसीयं राष्ट्रियसम्मेलनम्

Two Days National Conference

विषयः संस्कृतसाहित्ये स्वास्थ्यरक्षणम् ; तस्य प्रस्तुतता च

Topic : Samskrita Sahitye Swasthyarakshanam – Tasya Prastutataa Cha

प्रधानसम्पादिका

डा. एम्.ए. श्रुतिकीर्ति

Editor in Chief

Dr. M.A. Shruthikirthi

सह-सम्पादकः

डा. काशीनाथ शास्त्री हेच्. वि.

Co-Editor

Dr. Kashinath Shastry H.V.

प्रकाशनसंस्था

वेदसंस्कृत-अकाडेमि (पं.), हेगडे-581330

Website : www.vedasamskritaacademy.org

E-mail : vedasmkac@gmail.com

Name of the Journal : “Journal of Veda Samskrita Academy”
Recognised in the UGC-CARE List
A National Peer-Reviewed Research Journal

ISSN Number : 2250-1711

Editor in Chief : Dr. M.A. Shruthikirthi
Conference Organizing Secretary and Co-ordinator
P.G. Department of Studies and Research in Sanskrit
Kuvempu University, Sahyadri College Campus,
Shivamogga-577203, Karnataka

Mobile : 9448091817

E-mail : mashruthikeerti@gmail.com

All rights are Reserved with the Editor

Co-Editor : Dr. Kashinatha Shastry H.V.
Asst. Prof. & HOD, Sanskrit Department
Shree Venkataramana Swami College,
Bantwal – 574211, D. K., Karnataka

Mobile : 9845473769

E-mail : panditaradya@gmail.com

Publiser : Dr. Gopalkrishna Hegde
Director,
Veda Samskrita Academy (Regd.)
1347, Kalkod Road, HEGDE-581330
Kumta, Uttarakannada, Karnataka

Mobile : 9741847399

E-mail : gopalkrishnh9@gmail.com

**“All opinion / views expressed in the research paper / articals are of the authors only,
no way they are ascribed to the Veda Samskrita Academy or Kuvempu Universety”**

Languages : Samskrita, English, Kannada

Imprint : Special Volume of The

Two Days National Conference

Paper : B 2 B Copier (West Coast Paper)

Size of the Journal : A 4

Number of pages : 2 (cover page) + x + 216

Number of copies : 100

D T P : Pavan Hegde, Hegde

Art work & Printing : Girish R. Bhat, Digital World, Kumta

Seting & Binding : Shree Krishna Mudranalaya, Hegde

Price : 250/-

17.	ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಶುಚಿತ್ವದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ - ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ ಜಿ. ಎಮ್., ಧಾರವಾಡ	63-67
18.	ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್., ಬೆಂಗಳೂರು	68-71
19.	ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ : ಒಂದು ನೋಟ ಹೆದ್ದಾರಿ ರವಿಕುಮಾರ್, ಶಿವಮೊಗ್ಗ	72-74
20.	ಮಾನಸೋಲ್ಲಾಸ ಮತ್ತು ಗೀಡಮೂಲಿಕಾ ರಸವೈವಿಧ್ಯ ಡಾ. ಭೀಮಾ ನಾಯ್ಕ. ಎಸ್., ಬೆಂಗಳೂರು	75-77
21.	ಅಷ್ಠಾಂಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮೂರ್ತಿ ವಿ. ಹೆಚ್, ಬೆಂಗಳೂರು	78-80
22.	ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ ಡಾ. ವನರಾಜ್ ಬಿ. ಕೆ., ಬೆಂಗಳೂರು	81-83
23.	Wisdom of health as per our ancient scriptures Dr. Gouramma R Elangadi. Sollapur.	84-87
24.	ಸಂಸ್ಕೃತ ಸುಭಾಷಿತಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ರಕ್ಷಣೆ ಡಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಹ. ಕಾಖಂಡಕಿ., ವಿಜಯಪುರ	88-92
25.	ಆಯುರ್ವೇದೋಕ್ತ ಆಹಾರ ಅಭ್ಯಾಸ ಕ್ರಮಗಳು ಡಾ. ಚನ್ನಕೇಶವಯ್ಯ ಹೆಚ್. ಬಿ., ಶಂಕರಘಟ್ಟ	93-96
26.	ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಡಾ. ಮೈತ್ರೇಯಿ ಹೆಚ್. ಎಲ್., ಶಿವಮೊಗ್ಗ	97-100
27.	ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಶುಚಿತ್ವದ ಪಾತ್ರ ಡಾ. ಪ್ರಮೋದ ಚಂದಿ, ಧಾರವಾಡ	101-104
28.	संस्कृतसाहित्ये व्यायामो विश्रान्तिश्च - स्वास्थ्यरक्षणे तयोः प्रासङ्गिकता डा. केयूर रा. करगुदरि, धारवाड	105-111
29.	आरोग्यमूत्राणि - एकं सिंहावलोकनम् विदुषी. लता पाटील, धारवाड	112-115
30.	संस्कृतसाहित्ये स्यास्ಥ्य रक्षणम् : तस्य प्रस्तुतता डा सविता एन्., शिवमोग्ग.	116-118
31.	ಕಾಳಿದಾಸನ ಋತುಸಂಹಾರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯರಕ್ಷಣಾ ವಿಚಾರ ಡಾ. ನರೇಂದ್ರ ಬಿ ಎಸ್, ತೀರ್ಥಹಳ್ಳಿ	119-121
32.	TECHNIQUES OF COMBATING KRIMI DISEASES IN VEDIC LITERATURE Dr. Anjana Mathad, Dharwad	122-125
33.	ಆರೋಗ್ಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಆಸನ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದ ಪಾತ್ರ ಡಾ. ಶೋಭಾ ಜಿ. ಭಟ್, ಶಿವಮೊಗ್ಗ	126-127
34.	संस्कृतसाहित्ये स्वास्थ्यरक्षणम्-तस्य प्रस्तुतता च विद्वान् मञ्जुनाथ भट्ट हुल्गान्, शिवमोग्गनगरम्	128-130

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ

ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್.

ಎಂ.ಎ., ಎಂ.ಫಿಲ್., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.

ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
ಮೊಬೈಲ್ : 9482075373

ಇ-ಮೇಲ್ : prabhus6779@gmail.com

ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವೂ, ಶ್ರೀಮಂತವೂ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿಯೂ ಆಗಿರುವಂತಹ ದೇವಭಾಷೆ. ಈ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಬರೀ ಭಾಷೆಯ ವಿಚಾರದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿರದೆ ನಮ್ಮ ಜಲ, ನೆಲ, ಭಾಷೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲೂ ಕೂಡ ನರ-ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಹೋಗಿದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತ-ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎನ್ನುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯವು ತನ್ನ ಬಾಹುಗಳನ್ನು ಚಾಚಿ ವಿಶ್ವವೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಕುಟುಂಬ 'ವಸುದೈವ ಕುಟುಂಬಕಮ್' ಎಂಬಂತೆ ತನ್ನೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ 'ಯದಿಹಾಸ್ತಿ ತದನ್ಯತ್ರ ಯನ್ನೇಹಾಸ್ತಿ ತತ್ ಕ್ವಚಿತ್' ಎಂದು, ಇಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಿರುವ ವಿಚಾರ ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಲಭ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಲ್ಲದ ವಿಚಾರ ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅಲಭ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಮಾನವನ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಆತನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ವಿಚಾರಧಾರೆಗಳನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಾರಸ್ವತ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದೆ. 'ಸರ್ವೇ ಜನಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು' ಎಂಬ ಧ್ಯೇಯವಾಕ್ಯದೊಡನೆ ದೈಹಿಕವಾಗಿ, ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ, ಸರ್ವರಿತಿಯಲ್ಲೂ ಸಂಪನ್ನನನ್ನಾಗಿಸುವುದೇ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಆರೋಗ್ಯಯುತ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯಯುತವಾದ ಮನಸ್ಸಿರುತ್ತದೆ.

ಅಂತೆಯೇ 'ಆರೋಗ್ಯವೇ ನಿಜವಾದ ಭಾಗ್ಯ'. Health is Wealth.

When wealth is lost nothing is lost.

When health is lost something is lost.

When character is lost Everything is lost.

ಅಂತೆಯೇ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಎರಡೂ ಕೂಡ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ಮಹತ್ತರವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿವೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ವಿಚಾರಸಂಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ' ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸುಭಾಷಿತಗಳ ಮೂಲಕ ಒಂದಷ್ಟು ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲು ಹರ್ಷವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ನೀಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಓಂ ಅಷ್ಠಾಭವ ಪರಶುರ್ಭವ | ವೇದೋ ಹಿ ಪುತ್ರನಾಮಾಸಿ ಸಜೀವ ಶರದಶ್ಶತಮ್ |' ಎಂಬಂತೆ ದೇಹವು ಕಲ್ಪಿನಂತೆ ಕಠೋರವಾಗಿ ಸದೃಢವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿಯೂ, ಬುದ್ಧಿಯು ಕೊಡಲಿಯ ತರಹ ತೀವ್ರವಾಗಿ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಗನಿಗೆ ತಂದೆಯು ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ ನೀನು ನೂರುವರುಷಗಳ ಕಾಲ ಪೂರ್ಣಾಯುವಾಗಿ ಜೀವಿಸು ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತಾನೆ.

ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟಾರರಾದ ಋಷಿಮುನಿಗಳು ದೇಹ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಲವಾರು ಸಾಹಿತ್ಯರತ್ನಗಳನ್ನೇ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಥರ್ವವೇದದ -

ಅಷ್ಟಚಕ್ರ ನವದ್ವಾರಾ ದೇವಾನಾಂ ಪುರಯೋಧ್ಯಾ | ತಸ್ಯಾಂ ಹಿರವ್ಯಯಃ ಕೋಶಃ ಸ್ವರ್ಗೋ ಜ್ಯೋತಿಷಾಸ್ಸವೃತಃ ||

ಯಾವ ನಗರವು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ನಗರವೆಂದು ಭಾವಿಸುವನೋ ಅವನನ್ನು ವೃದ್ಧಾವಸ್ಥೆಗೆ ಮುನ್ನ ನೇತ್ರವಾಗಲೀ ಪ್ರಾಣವಾಗಲೀ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದೇಹವೇ ದೇಗುಲ' ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯೊಂದಿಗೆ ನಾವು ನಮ್ಮ ಶರೀರವನ್ನು ಪೋಷಿಸಬೇಕು. ಆ ಮೂಲಕ ಉನ್ನತ ಆಲೋಚನೆಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಬೇಕು.

ಅಥರ್ವವೇದದ ಮತ್ತೊಂದು ಮಂತ್ರ -

ಊರ್ವೋರೋಚೋ ಜಂಗಯೋರ್ಜವಃ ಪಾದಯೋಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ | ಅರಿಷ್ಟಾನಿ ಮೇ ಸರ್ವಾಸ್ಸತ್ಯಾನಿಭೃಷ್ಟಃ || (19.30.63)

ತೊಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಓಜಸ್ ಅಂದರೆ ದೃಢತೆ ಇರಲಿ ಜಂಘಗಳಲ್ಲಿ ವೇಗ ಶಕ್ತಿಯಿರಲಿ, ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ ಅಂದರೆ ನಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿ ಇರಲಿ. ನನ್ನ ಎಲ್ಲ ಅಂಗ-ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು ಊನಗೊಳ್ಳದಿರಲಿ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಆತ್ಮವು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದಿರಲಿ.

ವಾಂಗ ಆಸನ್ನಸೋಃ ಪ್ರಾಣಶ್ಚಕ್ಷುರಕ್ಷೋಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಕರ್ಣಯೋಃ |

ಅಪಲಿತಾಃ ಕೇಶಾ ಆಶೋಣಾ ದಂತಾ ಬಹು ಬಾಹ್ಲೋರ್ಬಲಮ್ ||

ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯವಿರುವ ಪರ್ಯಂತರ ನನ್ನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮಾತು ನೆಲೆ ನಿಂತಿರಲಿ. ನಾಸಿಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಸಂಚಾರವಿರಲಿ. ನೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿ ಶಕ್ತಿಯಿರಲಿ. ಕರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಯಿರಲಿ. ನನ್ನ ಕೇಶಗಳು ಬೆಳ್ಳಗಾಗದಿರಲಿ. ದಂತಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಬಣ್ಣ ಬಾರದಿರಲಿ, ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ವಿವಿಧ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಹಾಗೂ ಬಾಹ್ಯ ಆರೋಗ್ಯದ ವಿಚಾರದ ಕುರಿತು ಬಹಳ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಪರಿಹಾರವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಂತ್ರ ಯಜುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಎಲ್ಲಾ ಗುರುಗಳು, ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳು ಈ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮೂಲಕ ಆಶೀರ್ವಾದವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಸರ್ವೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಭದ್ರಂ ಕರ್ಣೇಭಿಃ ಶ್ರುಣುಯಾಮ ದೇವಾಃ | ಭದ್ರಂ ಪಶ್ಯೇಮಾಕ್ಷಭರ್ಯಜತ್ವಾಃ |

ಸ್ಥಿರೈರಂಗೈಸ್ತುಷ್ಟುವಾಗ್ ಸಸ್ತನೂಭಿದೇವಹಿತೇ ಯದಾಯುಃ | (ಯಜುರ್ವೇದ, 25.21)

ಎಲೈ ದೇವತೆಗಳೇ, ಆಯುಷ್ಯವಿರುವ ಪರ್ಯಂತರ ನಾವು ಮಂಗಳಕರವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳೋಣ. ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಮಂಗಳಕರವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ನೋಡೋಣ. ವಿವೇಕಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಅಂದರೆ ಆತ್ಮನ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ತನ್ನ ಶರೀರಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣವೆಂದರೆ ಈ ಶರೀರವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮನುಷ್ಯನೂ ಸಹ ಶರೀರವೇ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗುವವನಷ್ಟೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಬುದ್ಧಿವಂತನೂ ಜ್ಞಾನಿಯೂ ಆದ ಚಾಣಕ್ಯನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ -

ಸರ್ವಮನ್ಯತ್ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಶರೀರಮನುಪಾಲಯೇತ್ |

ತದಭಾವೇ ಹಿ ಭಾವಾನಾಂ ಸರ್ವಭಾವಃ ಶರೀರಿಣಾಮ್ || (ಚ.ನಿ., 6/6.7)

ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಶರೀರವನ್ನು ಪೋಷಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಶರೀರವೇ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಇರಬಹುದಾದ ಎಲ್ಲ ಪದಾರ್ಥಗಳೂ ಇಲ್ಲದಂತೆಯೇ ಆಗುತ್ತವೆ.

ಶಾರೀರಿಕ ಮಲಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು 'ಆಯುರ್ವೇದ'ವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ತರವಾದದ್ದು.

ಆಯುಃ ಕಾಮಯಮಾನೇನ ಧರ್ಮಾರ್ಥಸುಖಸಾಧನಮ್ |

ಆಯುರ್ವೇದೋಪದೇಶೇಷು ವಿಧೇಯಃ ಪರಮಾದರಃ || (ಅ.ಹ.ಸೂ., 1-2)

ಧರ್ಮ-ಅರ್ಥ-ಕಾಮ-ಮೋಕ್ಷಗಳೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಸುಖಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಬಯಸತಕ್ಕ ಮನುಷ್ಯನು ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಉಪದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರೀತಿ-ಆಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು.

ಪತಂಜಲಿ ಮಹಾಮುನಿಗಳ ಪಾತಂಜಲಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವು ಮನಸ್ಸಿನ ಮಲವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಯೋಗೇನ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ಪದೇನ ವಾಚಾಂ ಮಲಂ ಶರೀರಸ್ಯ ಚ ವೈದ್ಯಕೇನ |
ಯೋಽಪಾಕರೋತ್ತಂ ಪ್ರವರಂ ಮುನೀನಾಂ ಪತಂಜಲಿಂ ಪ್ರಾಂಜಲಿರಾನತೋಽಸ್ಮಿ ||
ಸ್ವಂದಪುರಾಣದ ಆರೋಗ್ಯವೇ ಭಾಗ್ಯ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವೈದ್ಯನನ್ನು ಮನತುಂಬಿ ಶ್ಲಾಘಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಮಾರೋಗ್ಯಂ ಸಾಧನಂ ಯತಃ |
ತಸ್ಮಾದಾರೋಗ್ಯದಾನೇನ ತದಂತಂ ಸ್ಯಾಚ್ಚತುಷ್ಟಯಮ್ || (ಸ್ಯ.ಪು.)
ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಆರೋಗ್ಯವೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಆರೋಗ್ಯದಾನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾದರೆ ಪುರುಷಾರ್ಥಚತುಷ್ಟಯವನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆಯೇ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ಶೀತೋಷ್ಣೋ ಚೈವ ವಾಯುಶ್ಚ ತ್ರಯಃ ಶರೀರಜಾ ಗುಣಾಃ |

ತೇಷಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯಂ ಯತ್ತದಾಹುಃ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣಮ್ ||

ವಾತ, ಪಿತ್ತ ಮತ್ತು ಕಫಗಳನ್ನು ಸರಿದೂಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸಮವಾಗಿಸುವುದೇ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಲಕ್ಷಣವೆಂದಿದ್ದಾರೆ. ಶರೀರವು ಸದೃಢವಾಗಿರಲು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕವಾದದ್ದು.

ಶರೀರಾಯಾಸಜನಕಂ ಕರ್ಮ ವ್ಯಾಯಾಮಸಂಹಿತಮ್ | (ಸುಶ್ರುತ)

ಸುಶ್ರುತರ ಪ್ರಕಾರ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಆಯಾಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕರ್ಮವೇ ವ್ಯಾಯಾಮ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಚರಕರು 'ವ್ಯಾಯಾಮಃ ಸ್ಥೈರ್ಯಕರಣಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಃ' (ಚರಕ) - ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವುಗಳ ಪೈಕಿ ವ್ಯಾಯಾಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಚರಕರು ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ - 'ಅಯಥಾಬಲಮಾರಂಭಃ ಪ್ರಾಣೋಪರೋಧಿನಾಮ್' (ಚರಕ) ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವುಗಳ ಪೈಕಿ ಶಕ್ತಿ ಮೀರಿ ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡುವುದೇ ಆಗಿದೆ.

'ಆತಿ ಸರ್ವತ್ರ ವರ್ಜಯೇತ್' Too much is too bad ಎಂಬಂತೆ ಹಿತವಾಗಿ ಮಿತವಾಗಿ ವ್ಯಾಯಾಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿದೆ.

ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ -

ಆರೋಗ್ಯಂ ಭಾಸ್ವರಾದಿಚ್ಛೇದನಮಿಚ್ಛೇದ್ಧತಾಶನಾತ್ | ಜ್ಞಾನಂ ಮಹೇಶ್ವರಾದಿಚ್ಛೇನ್ಮಕ್ರಿಮಿಚ್ಛೇಜ್ಜನಾರ್ದನಾತ್ ||

ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಸೂರ್ಯನಿಂದಲೂ, ಧನವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮಹೇಶ್ವರನಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಜನಾರ್ದನನಿಂದಲೂ ಪಡೆಯಬೇಕು.

ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಪುಲ್ಲವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಪರಿಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಮಿತಾಹಾರ ಈ ಎರಡೂ ಸಹ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದ ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಕೈಶಿಕೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ - 'ಯಾವದಸ್ಮಿನ್ ಶರೀರೇ ಪ್ರಾಣೋ ವಸತಿ ತಾವದಾಯುಃ' | - ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪ್ರಾಣವಿರುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಆಯುಷ್ಯ.

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು -

ಸ್ನಾನಮೂಲಾಃ ಕ್ರಿಯಾ ಸರ್ವಾ ಸ್ತುತಿಶ್ರುತ್ಯಾದಿತ್ಯಾ ನೃಣಾಮ್ | ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ನಾನಂ ನಿಷೇವೇತ ಶ್ರೀಪುಷ್ಪಾರೋಗ್ಯವರ್ಧನಮ್ |

ಶ್ರುತಿ-ಸ್ತುತಾದ್ಯುಕ್ತವಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಸ್ನಾನವೇ ಮೂಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು, ಪುಷ್ಪಿ ಆರೋಗ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸ್ನಾನವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ನಾನದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ರೂಪಶುದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ನವಚೈತನ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಅಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧಿಯೂ ಆದರೆ ದೇಹವೇ ದೇವಾಲಯ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ.

ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಪುಲ್ಲವಾಗಿರಲು ದೇಹವೂ ಸಹಕರಿಸಬೇಕು. A sound mind in a sound body ಎಂಬಂತೆ ಪಂಚಶೌಚಗಳನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮನಃಶೌಚಂ ಕರ್ಮಶೌಚಂ ಕುಲಶೌಚಂ ತಥೈವ ಚ | ಶರೀರಶೌಚಂ ವಾಕ್ಯೌಚಂ ಶೌಚಂ ಪಂಚವಿಧಂ ಸ್ಕೃತಮ್ |

(ಮಹಾಭಾರತ)

ಮನಃಶೌಚ, ಕರ್ಮಶೌಚ, ಕುಲಶೌಚ, ಶರೀರಶೌಚ ಮತ್ತು ವಾಕ್‌ಶೌಚವೆಂದು ಐದು ಬಗೆಯ ಶೌಚವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿ ಹೃದಯಶೌಚದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಸೇರುತ್ತಾನೆ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ವ್ಯಾಸಮಹರ್ಷಿಗಳು.

ಕಾಶ್ಯಪರು - 'ಆರೋಗ್ಯಂ ಭೋಜನಾದಧೀನಮ್' Health relies upon meds. - ಆಹಾರದಂತೆ ಆರೋಗ್ಯ - ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಆಹಾರದಂತೆ ಮನಸ್ಸು, ಆಚಾರ-ವಿಚಾರ ಸರಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ ಉತ್ತಮವಾದದ್ದು. 'ಯೋಗಃ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧಃ' ಎಂಬಂತೆ.

ಒಳ್ಳೆಯ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಗಾಗಿ ನಿರಂತರ ವ್ಯಾಯಾಮ/ಯೋಗ ಅವಶ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರನು ಪಾರ್ವತಿಗೆ 'ಶರೀರಮಾಧ್ಯಂ ಖಿಲು ಧರ್ಮಸಾಧನಮ್' ಎಂದು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ನಮ್ಮೆಲ್ಲಾ ಸಾಧನೆಗೆ ಈ ಶರೀರವೇ ಮೂಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಹುತೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಆರೋಗ್ಯಯುತ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಿರ್ಮಾಣದ ಜೊತೆಗೆ ಆರೋಗ್ಯಯುತ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುವ ಸತ್ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಗಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದು ನಮ್ಮ ಸೌಭಾಗ್ಯ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಪಾವನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ.

|| ಶಿವಂ ಭೂಯಾತ್ ||

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಮಹಾಭಾರತ
2. ಋಗ್ವೇದ
3. ಅಥರ್ವವೇದ
4. ಯಜುರ್ವೇದ
5. ಕೌಟಿಲೀಯ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ
6. ಅಶ್ವಾಂಗಹೃದಯ
7. ಕಾಶ್ಯಪೀಯಸಂಹಿತಾ
8. ಪಾತಂಜಲಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ
9. ಕೈಶಿಕೀ ಉಪನಿಷತ್ತು
10. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ
11. ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ
12. ಚರಕಸಂಹಿತಾ
13. ಸುಶ್ರುತಸಂಹಿತಾ
14. ಸ್ಕಂದಪುರಾಣ

UNIVERSITY OF MYSORE

Department of Studies in Sanskrit

**WATER CONCEPT
IN
SANSKRIT LITERATURE**

**WATER CONCEPT
IN
SANSKRIT LITERATURE**

EDITORIAL COMMITTEE :

Dr. K. Narayana Bhatta

Associate Professor and Chairman, DOS in Sanskrit, UoM.

Dr. R. Suresha

Guest Faculty, DOS in Sanskrit, UoM.

Dr. Suresh Hegde

Guest Faculty, DOS in Sanskrit, UoM.

Dr. Rachoti Devaru

Guest Faculty, DOS in Sanskrit, UoM.

**One Day National Conference
organised by
Department of Studies in Sanskrit
Manasagangothri, Mysore University
Mysuru-06**

**WATER CONCEPT
IN
SANSKRIT LITERATURE**

EDITORIAL COMMITTEE :

Dr. K. Narayana Bhatta

Associate Professor and Chairman, DOS in Sanskrit, UoM.

Dr. R. Suresha

Guest Faculty, DOS in Sanskrit, UoM.

Dr. Suresh Hegde

Guest Faculty, DOS in Sanskrit, UoM.

Dr. Rachoti Devaru

Guest Faculty, DOS in Sanskrit, UoM.

Published by :

Divya R.

Managing Trustee, Patashala Trust
'A' Cross, Mysuru Road, Bengaluru-26

ISBN No : 978-81-930910-8-1

Pages : 4 + X + 286 = 300

First Edition : 2019

Copy Right : Author

Copies : 100 copies

Price : 300

Printing : Tara Prints, Mysuru

English Articles

16	Vishwanatha Bhat	Groundwater Exploration in Brihatsamhita: An Indicator-Based Approach	98
17	Dr Mallikarjun B S	Concept of Water in Upanishads	106
18	Sowmya S N & Srikanth N Jois	Connectedness of Concept of Water in Sanskrit literature and Pranic Healing	111
19	Dr Divya Jyothi	Concept Of Water In Ayurvedic Literature	118
20	Dr V Venkatraman Bhat	Water : The Womb Of Creation	128
21	Mahesh M S	Water: A Medium to Transfer Prana Shakti	131
22	Dr Nagalakshmi S	Importance of Water according to Rig Veda	141
23	Dr R Suresha	Thirst for Water	147

Kannada Articles

24	Dr Suresh Hegde	ಸಂಸ್ಕೃತ ಸ್ತೋತ್ರಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲ ವಿಮರ್ಶೆ	154
25	Dr Shanti Sagar	ಜೈನ-ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಅದರ ಸಂರಕ್ಷಣೆ	159
26	Vasantha Lakshmi	ವೈದಿಕ ವಾಙ್ಮಯದಲ್ಲಿ ಜಲಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಸ್ತುತತೆ	168
27	Vidwan Dr Prabhu Swamy	ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲವಿಚಾರಗಳು	173
28	Bheema Naik	ಶಿವತತ್ವರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿನ ಜಲ ವಿಷಯಚಿಂತನೆ	178
29	Dr C Parvathi	ವಿಶ್ವಗುಣಾದರ್ಶಚಂಪೂಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲಮೀಮಾಂಸೆ	183
30	Dr Jayarevanna	ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜಲವಿಮರ್ಶೆ	189

31	Dr Narayan Hiregange	ಅಥರ್ವವೇದದಲ್ಲಿ ಜಲವಿಮರ್ಶೆ	196
32	Dr Prasanna Kumar Aithal	ಮೇಘಪ್ರತಿಸಂದೇಶ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲವಿಮರ್ಶೆ	205
33	Dr Pushpalatha SM	ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಜಲದ ಮಹತ್ವ	213
34	Gowri P	ಸುಶ್ರುತಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಜಲವಿಚಾರ	220
35	Keerti Rajaram Hegde	ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ-ಕೊಳಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಿಧಾನ ಹಾಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೋಪಾಯಗಳು	228
36	Dr. Komala MS	ವೇದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜಲದ ಮಹತ್ವ	232
37	Meena. B.M	ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಜಲ	236
38	Dr. N.H Shivagangamma	ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು	243
39	Shobha SC	ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರಮುಖ ನದಿಗಳ ಪರಿಚಯ	250
40	Subrahmanya GM	ವೇದ ಮತ್ತು ಆಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಜಲವಿಮರ್ಶೆ	256
41	Suma N	ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಜಲದ ವರ್ಣನೆ	263
42	Vighnesha Sharma KV	ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ನದಿ, ಜಲ, ಸಮುದ್ರಗಳ ವಿವೇಚನೆ	267
43	Ishwar P Bhat	ವೇದವಾಚ್ಯಯ ಮತ್ತು ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ	273
44	Dr. Shrinivas Bhat	ಅಷ್ಟಾಂಗ ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲವಿಮರ್ಶೆ	278
45	Prateek V Hegde	ತರ್ಕಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಜಲ ನಿರೂಪಣೆ - ಒಂದು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ	283

ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್

ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ

ಪೀಠಿಕೆ : ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದವಾದ 'ಜಲ'ವು ಅಕಾರಾಂತ-ನಪುಂಸಕಲಿಂಗ-ಏಕವಚನ ರೂಪವಾಗಿದೆ. 'ಜಲತಿ ಲೋಕಾನ್ ಜಲತಿ ಜೀವಯತಿ' ಎಂಬುದು ಇದರ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. 'ಜಲತಿ ಆಚ್ಛಾದಯತಿ ವಿನಾಶಯತಿ ವಾ ಜ್ಞಾನಂ ಬುದ್ಧಿಪ್ರತಿಮಾಂ ವಾ' ಎಂಬುದು ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಜಲವು ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಾದ ಪೃಥ್ವಿ, ಅಪ್, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು, ಆಕಾಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ.

ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿ ಜಲ :

ಆಪಃ ಸ್ತ್ರೀ ಭೂಮ್ನಿ ವಾವಾರಿ ಸಲಿಲಂ ಕಮಲಂ ಜಲಮ್ |

ಪಯಃ ಕೀಲಾಲಮಮೃತಂ ಜೀವನಂ ಭುವನಂ ವನಮ್ ||

ಕಬಂಧಮುದಕಂ ಪಾಥಃ ಪುಷ್ಕರಂ ಸರ್ವತೋಮುಖಮ್ |

ಅಂಭೋಽರ್ಣಸ್ತೋಯಪಾನೀಯನೀರಕ್ಷೀರಾಂಬುಶಂಬರಮ್ ||

ಆಪ, ವಾರ್, ವಾರಿ, ಸಲಿಲ, ಕಮಲ, ಜಲ, ಪಯ, ಕೀಲಾಲ, ಅಮೃತ, ಜೀವನ, ಭುವನ, ವನ, ಕಬಂಧ, ಉದಕ, ಪಾಥ, ಪುಷ್ಕರ, ಸರ್ವತೋಮುಖ, ಅಂಭ, ಅರ್ಣ, ತೋಯ, ಪಾನೀಯ, ಅಂಬು, ಶಂಬರ, ಮೇಘಪುಷ್ಪ, ಘನರಸ ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಟ್ಟು 27 ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಜಲದ ಭೇದಗಳು : ಸುಶ್ರುತಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಜಲವು (1) ಧಾರಾ (ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಮಳೆನೀರು) (2) ಕಾರ (ಆಲಿಕಲ್ಲಿನ ಜಲ) (3) ತೌಷಾರ (ಇಬ್ಬನಿಯ ಹನಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ನೀರು) ಮತ್ತು (4) ಹೈಮ (ಹಿಮಗಡ್ಡೆಗಳ ಕರಗುವಿಕೆಯಿಂದಾದ ನೀರು) ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ.

ಭವಿಷ್ಯಪುರಾಣದಲ್ಲಿ - ಶೌಚ ಹಾಗೂ ಆಚಮನಗಳಿಗೂ ನೀರು ಬೇಕೇ ಬೇಕು.

ನೈರ್ಮಲ್ಯಂ ಭಾವಶುದ್ಧಿಶ್ಚ ವಿನಾ ಸ್ನಾನಂ ನ ಯುಜ್ಯತೇ |

ತಸ್ಮಾತ್ಕಾಯವಿಶುದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಸ್ನಾನಮಾದ್ ವಿಧೀಯತೇ ||

ಶರೀರ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸುಗಳ ನಿರ್ಮಲತೆ ಮತ್ತು ಭಾವಶುದ್ಧಿಗಳು ಸ್ನಾನವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರ ಸಂಬಂಧ ಹಾಗೂ

ಮನಃಸಂಬಂಧವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸ್ನಾನ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯ
ಹಾಗಾಗಿ ನೀರಿನ ಮಹತ್ತ್ವ ಅವಿಸ್ಮರಣೀಯ.

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು -

ಸ್ನಾನಮೂಲಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ ಸರ್ವಾಃ ಸ್ಮೃತಿಶ್ರುತೃದಿತಾ ನೃಣಾಮ್ |

ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ನಾನಂ ನಿಷೇವೇತ ತ್ರೀಪುಷ್ಪಾರೋಗ್ಯವರ್ಧನಮ್ |

ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತವಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಸ್ನಾನವೇ ಮೂಲ.
ಆದ್ದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು, ಪುಷ್ಟಿ, ಆರೋಗ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಸ್ನಾನವನ್ನು ನಿತ್ಯವೂ
ಮಾಡಬೇಕು.

ಮನುವು -

ನದೀಷು ದೇವಖಾತೇಷು ತಡಾಗೇಷು ಸರಸ್ಸು ಚ |

ಸ್ನಾನಂ ಸಮಾಚರನ್ನಿತ್ಯಂ ಗರ್ತಪ್ರಸ್ರವಣೇಷು ಚ ||

ನದಿಗಳು ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಅಂದರೆ ಪವಿತ್ರ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗಳಲ್ಲಿ
ಸರೋವರಗಳಲ್ಲಿ ಮಡು ಮತ್ತು ಝರಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು
ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಿ ಅಲ್ಲಿನ ನೀರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ದೈವಿಕಶಕ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ -

ಗುಣಾ ದಶ ಸ್ನಾನಶೀಲಂ ಭಜಂತೇ

ಬಲಂ ರೂಪಂ ಸ್ವರವರ್ಣಪ್ರಶುದ್ಧಿಃ |

ಸ್ವಶ್ಚ ಗಂಧಶ್ಚ ವಿಶುದ್ಧತಾ ಚ ತ್ರೀಃ

ಸೌಕುಮಾರ್ಯಂ ಪ್ರವರಶ್ಚ ನಾರ್ಯಃ ||

ನಿತ್ಯವೂ ಸ್ನಾನಮಾಡತಕ್ಕವನನ್ನು ಬಲ, ರೂಪ, ಸ್ವರಶುದ್ಧಿ, ವರ್ಣಶುದ್ಧಿ,
ಸುವಿವಿಧ, ಗಂಧ, ಪರಿಶುದ್ಧತೆ, ತೇಜಸ್ಸು, ಸುಕುಮಾರತೆ ಮತ್ತು ಸುಂದರ
ಯುವತಿಯರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಸೇರುತ್ತವೆ.

ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ - ಹೇಗೆ ನೀರು ಭೂಮಿಯಿಂದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ
ಹಾಗೆಯೇ ಆಕಾಶದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಮಳೆಯಾಗಿ ಬಂದು ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು
ತಣಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತುಂಬಾ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆಕಾಶವು
ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳ ಮುಖಾಂತರ ನೀರನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ತನ್ನ
ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗಳು ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕಡೆಗೆ ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ
ಹಿತಕಾರಕ ವೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಓರ್ವ ಸ್ತ್ರೀಯು ತನ್ನ ಪತಿಯ
ಮುಖಾಂತರ ಗರ್ಭ ಧರಿಸಿ, ಅದನ್ನು ನವಮಾಸಗಳು ರಕ್ಷಿಸಿ, ಅನಂತರ
ಆನಂದಕಾರಕ ಶಿಶುವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಹಳ
ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ನಾಸ್ತಿ ಮೇಘಸಮಂ ತೋಯಂ ನಾಸ್ತಿ ಚಾತ್ಮಸಮಂ ಬಲಮ್ |

ನಾಸ್ತಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸಮಂ ತೇಜೋ ನಾಸ್ತಿ ಧ್ಯಾನಂ ಸಮಂ ಪ್ರಿಯ ||

(ವೃದ್ಧಚಾಣಕ್ಯ)

ಮೋಡದ ನೀರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ನೀರಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ನೇತ್ರ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ತೇಜಸ್ಸಿಲ್ಲ. ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಪ್ರಿಯವಸ್ತುವಿಲ್ಲ.

ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ -

ಅನ್ನಾಧ್ಯವಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಪರ್ಜನ್ಯಾದನ್ನಸಂಭವಃ |

ಯಜ್ಞಾಧ್ಯವತಿ ಪರ್ಜನ್ಯೋ ಯಜ್ಞಃ ಕರ್ಮಸಮುದ್ಭವಃ ||

ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಅನ್ನದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಅನ್ನದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಮಳೆಯಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮಳೆಯು ಯಜ್ಞದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞವು ವಿಹಿತವಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಹಾಗೆಯೇ ಭೂಮಿಯ ಗುಣದಂತೆ ನೀರೂ ಸಹ -

ಯಥಾ ಭೂಮಿಸ್ತಥಾ ತೋಯಂ ಯಥಾ ಬೀಜಂ ತಥಾಂಕುರಃ|

ಯಥಾ ದೇಶಸ್ತಥಾ ಭಾಷಾ ಯಥಾ ರಾಜಾ ತಥಾ ಪ್ರಜಾಃ ||

ಭೂಮಿಯಂತೆ ನೀರು, ಬೀಜದಂತೆ ಅಂಕುರ, ದೇಶದಂತೆ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ರಾಜನಂತೆ ಪ್ರಜೆಗಳು. ಭೂಮಿಯ ನೀರು ಆಯಾ ಭೂಮಿಯ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಸಿಹಿನೀರು, ಉಪ್ಪುನೀರು ಇತ್ಯಾದಿ ಬೀಜ ಉತ್ತಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ದೇಶ ನಾಗರೀಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಭಾಷೆಯು ಶುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಾಜನ ಆಳ್ವಿಕೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಕ್ಷೇಮವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪಿಂಡೇ ಪಿಂಡೇ ಮತಿರ್ಭಿನ್ನ ಕುಂಡೇ ಕುಂಡೇ ನವಂ ಪಯಃ |

ಜಾತೌ ಜಾತೌ ನವಾಚಾರಾರ್ನವಾ ವಾಣೀ ಮುಖೇ ಮುಖೇ ||

ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜಲಾಶಯದ ನೀರಿನ ರುಚಿಯೂ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿನ ಆಚಾರ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಬಾಯಲ್ಲಿನ ಮಾತೂ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ.

ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ - ಅಗಸ್ತ್ಯೋದಯೇ ವಿಷಶುದ್ಧಿಃ | ಶರತ್ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ತ್ಯ ನಕ್ಷತ್ರ ಉದಯಿಸಲು ಜಲ ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷೇಮಕುತೂಹಲದಲ್ಲಿ -

ಅತ್ಯಂಬುಪಾನಾನ್ನ ವಿಪಚ್ಯತೇಽನ್ನಂ

ನಿರಂಬುಪಾನಶ್ಚ ಸ ಏವ ದೋಷಃ |

ತಸ್ಮಾನ್ನರೋ ವಹ್ನಿವಿವರ್ಧನಾಯ

ಮುಹುರ್ಮುಹುರ್ವಾರಿ ವಿಭೇದಭೂರಿ ||

ಅತಿಯಾದ ಜಲಪಾನದಿಂದ ಅನ್ನ ಜೀರ್ಣಗೊಳ್ಳದು, ಅಂತೆಯೇ ಜಲಪಾನ
 ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಅದೇ ಅಜೀರ್ಣದೋಷ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಲರಾಗಿಯೂ
 ವರ್ಧನೆಗಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಆಗಾಗ್ಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯುತ್ತಿರಬೇಕು.
 ವಿಷ್ಣುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ - ನಮ್ಮ ಆಹಾರ ಹಾಗೂ ನೀರಿನ
 ಸೇವನೆಯಿಂದಲೂ ಕೂಡ ನಾವು ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.
 ವೈದ್ಯರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ
 ಆಹಾರ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಈ ಸುಭಾಷಿತದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿ
 ಮನೋಹರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜಠರಂ ಪೂರಯೇದರ್ಧಮನ್ನೈರ್ಭಾಗಂ ಜಲೇನ ಚ |

ವಾಯೋಃ ಸಂಚರಣಾರ್ಥಾಯ ಚತುರ್ಥಮವಶೇಷಯೇತ್ |

ಜಠರದ ಅರ್ಧಭಾಗವನ್ನು ಅನ್ನದಿಂದಲೂ, ಕಾಲು ಭಾಗವನ್ನು
 ನೀರಿನಿಂದಲೂ ತುಂಬಬೇಕು. ಉಳಿದ ಕಾಲು ಭಾಗವನ್ನು ವಾಯುವಿನ
 ಸಂಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಡಬೇಕು.

ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ -

ನಾಪ್ನುಮೂತ್ರಂ ಪುರೀಷಂ ವಾ ಪ್ಷೀವನಂ ವಾ ಸಮುತ್ತಜೇತ್ |

ಅಮೇಧ್ಯಲಿಪ್ತಮನ್ಯದ್ವಾ ಲೋಹಿತಂ ವಾ ವಿಷಾಣಿ ವಾ ||

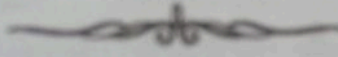
ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮಲಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವುದಾಗಲೀ ಅಥವಾ
 ಉಗುಳುವುದಾಗಲೀ ಮಾಡಬಾರದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಮೇಧ್ಯಲಿಪ್ತವಾದ
 ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವನ್ನಾಗಲೀ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಬಾರದು.

ಹೀಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲದ ಬಗ್ಗೆ ಆತ್ಯಂತ
 ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಅದರ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ
 ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಸ್ಥಳವಿಶೇಷ
 ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಸಕಲ ವಾವುಗಳೂ
 ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ನಂಬಿಕೆ ಅಂದಿಗೂ ಇಂದಿಗೂ
 ಎಂದೆಂದಿಗೂ.

ಪರಾಮರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳು

- ಆಯುರ್ವೇದೀಯ ಸುಭಾಷಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಡಾ. ಭಾಸ್ಕರ ಗೋವಿಂದ
 ಫಾಣೇಕರ್
- ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಆಚಾರ್ಯ ಬಲದೇವೋಪಾಧ್ಯಾಯ
- ಕಾದಂಬರಿ, ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ, ಸ್ನೇಹ ಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
- ಬಾಣ ಕಾದಂಬರಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್
- ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆ

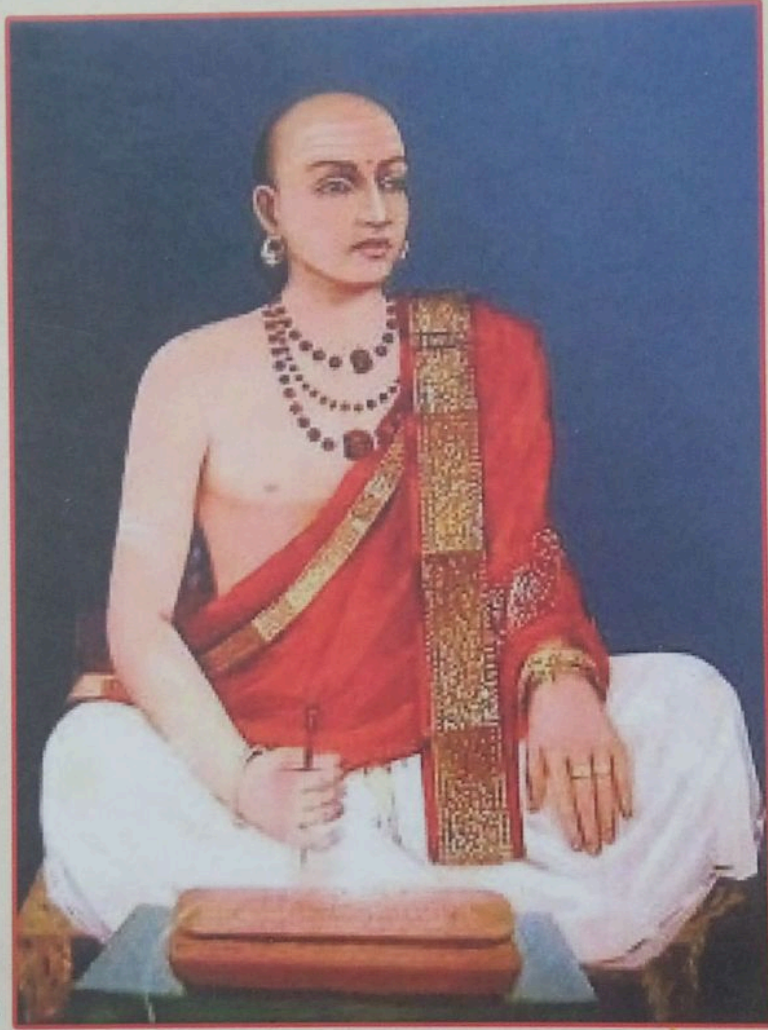
- ಅಷ್ಟಾಂಗಸಂಗ್ರಹ
- ಮನುಸ್ಮೃತಿ
- ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ
- ಮಹಾಭಾರತ
- ರಾಮಾಯಣ
- ಚಾಣಕ್ಯಶತಕ
- ಕ್ಷೇಮಕುತೂಹಲ
- ಪದ್ಮಪುರಾಣ

बाणभट्टकृतिषु लोक-शास्त्र-दर्शनम्

BANABHATTAKRTISHU LOKA-SHASTRA- DARSHANAM

ಬಾಣಭಟ್ಟಕೃತಿಷು ಲೋಕ-ಶಾಸ್ತ್ರ-ದರ್ಶನಮ್

सम्पादकाः

डा. नागेन्द्रः

डा. मञ्जुनाथभट्टः

डा. तिरुमल पि कुलकर्णी

बाणभट्टकृतिषु लोक-शास्त्र-दर्शनम्

BANABHATTAKRUTISHU LOKA-SHASTRA- DARSHANAM

ಬಾಣಭಟ್ಟಕೃತಿಷು ಲೋಕ-ಶಾಸ್ತ್ರ-ದರ್ಶನಮ್

(राष्ट्रीयविचारगोष्ठीप्रबन्धसङ्ग्रहः)

ಸಂಪಾದಕರು

ಡಾ. ನಾಗೇಂದ್ರ

ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಭಟ್ಟ

ಡಾ. ತಿರುಮಲ ಪಿ. ಕುಲಕರ್ಣಿ

ಲಿಖಿತ್ ಪ್ರಕಾಶನ

654/2, ಮೊದಲನೇ ಮಹಡಿ

ಮೊದಲನೇ ಮುಖ್ಯರಸ್ತೆ, ಬಿ.ಬಿ. ಗಾರ್ಡನ್ ರಸ್ತೆ

ಫೋರ್ಡ್‌ಮೊಹಲ್ಲಾ, ಮೈಸೂರು - 570 004

BANABHATTAKRUTISHU LOKA-SHAstra-DARSHANAM

Edited by

Dr. Nagendra

Asst. Professor, SKSVA College, Adichunchanagiri
Nagamangala Taluk, Mandya District, Karnataka - 571811

Dr. Manjunath Bhat

Asst. Professor, Sri Shreematha Sanskrit College
Ummachagi, Yellapura Taluk, Karvara District, Karnataka

Dr. Tirumala P. Kulkarni

Professor, Sri Poorna Prajna Vidyapeeta
Bangalore, Karnataka

Published by

Likith Prakashana

654/2, I Floor, I Main Road,
B.B. Garden Road, Fort Mohalla, Mysore - 570 004.

ISBN : 978-81-940693-8-6

First Impression : 2019

Pages : viii+ 344 =352

© : Author

Copies : 100

Price : ` 275/-

Book Size : demi $\frac{1}{8}$

D.T.P. : Anukshana Creations

Mob: 8660867073

Susheelendra Goggi

Mob: 9964798748

Cover Page Design : Kiran

Printed at : Kamal Impressions, Mysuru

36. ಹರ್ಷಚರಿತದ ವರ್ಣನಾ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ	ವಿದ್ವಾನ್ ಪಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಶರ್ಮಾ	248
37. ಬಾಣನ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿನ ದಾರ್ಶನಿಕ ವಿಚಾರಗಳು	ಡಾ. ಮೈತ್ರೇಯಿ ಹೆಚ್. ಎಲ್.	258
38. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾಜಿಕಸಂದೇಶ:	ಡಾ. ರವಿಚಂದ್ರ ಹೆಚ್.	266
39. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಕಾವ್ಯತತ್ವಾನಿ	ವಿದ್ವಾನ್ ಹನುಮಂತಯ್ಯ	271
40. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾಜಿಕಚಿತ್ರಣ	ವಿದ್ವಾನ್ ಮಾಲತಿ ಹೆಚ್.	275
41. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿತ್ರಣ	ಡಾ. ಬಸವರಾಜು	281
42. ಜೀವನ ದರ್ಶನಮ್	ವಿದ್ವಾನ್ ಜೆ. ಆರ್. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಸ್ವಾಮಿ	289
43. ಬಾಣನ ವರ್ಣನಾ ಕೌಶಲ್ಯ	ವಿದ್ವಾನ್ ಶ್ರೀಮತಿ ಶೋಭಾ	298
44. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರ ವಿಚಾರಗಳು	ವಿದ್ವಾನ್ ಭೀಮನಾಯ್ಕ ಎಸ್.	305
45. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ	ಡಾ. ಎಸ್. ಆರ್. ಹೆಗಡೆ	310
46. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳು	ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್.	320
47. ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಕ-ಶಾಸ್ತ್ರ-ದರ್ಶನಮ್	ಡಾ. ಜಯಶ್ರೀ ಆರ್.	328
48. ಮುಂದೇನು? ಕವಿಕಂಠಾಭರಣ		342

+

ಬಾಣಭಟ್ಟನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳು

ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್.

ಎಂ.ಎ., ಎಂ.ಫಿಲ್., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.

ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಪೀಠಿಕೆ :

‘ಕವೇಃ ಕರ್ಮ ಕಾವ್ಯಮ್’ ಎಂಬಂತೆ ಕವಿಯಾದವನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಅರಿವಿನಿಂದ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕವಾಗಿ ತುಂಬಾ ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಕವಿಯೂ ಋಷಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಮೂರು ಭಾಗವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುವುದಾದರೆ (1) ಪ್ರಭುಸಮ್ಮಿತಾ (2) ಮಿತ್ರಸಮ್ಮಿತಾ ಮತ್ತು (3) ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತ ಎಂಬುದಾಗಿ ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪ್ರಭುಗಳು ಯಾವ ರೀತಿ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಕೆಲವು ಕಟ್ಟಪಾಡುಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ಹೇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರಭುಸಮ್ಮಿತೆ. ಮಿತ್ರಸಮ್ಮಿತೆಯು ಮಿತ್ರನು ತನ್ನ ಗೆಲೆಯನಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಹೇಳುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಗಳು ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತೆಯು ನಲ್ಲೆಯು ನಲ್ಲನಿಗೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಸಾಹಿತ್ಯವು ತಾನು ಹೇಳುವ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡು ವಿಚಾರವನ್ನು ತಿಳಿಹೇಳುತ್ತದೆ. ನೇರವಾಗಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಬೋಧಿಸಿದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ವಿಚಾರವನ್ನು ಮಂಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಓದಿದ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಬದಲಿಸಲು ಖಂಡಿತ ಸಾಧ್ಯ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಲೌಕಿಕವಾಗಿ ನೋಡುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬೇರೊಂದು ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗಬಹುದು.

ಹೀಗಾಗಿಯೇ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಯೋಗವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರಂತೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅದೊಂದು 'ಕಾವ್ಯಯೋಗ' ಎಂದು ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಾವ್ಯದ ಅನುಭವವೆಂದು ಯಾವುದನ್ನು ನಾವು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಆ ತರಹದ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಕವಿಯು ಕವಿತೆಯನ್ನು ಬರೆಯುವುದರಿಂದ. ಆದುದರಿಂದ ಕಾವ್ಯದ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಜಗತ್ತು ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಣವಾದರೆ ಅದನ್ನು ಕಾವ್ಯದ ಜಗತ್ತಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದು ಕವಿಯ ಕೆಲಸ. ಜಗತ್ತನ್ನು ಕವಿಯು ಹೇಗೆ ನೋಡುತ್ತಾನೋ ಅದರಿಂದಾಗಿ ಕಾವ್ಯವು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ತಿನ ಜೊತೆಗೆ ಕವಿಯು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಬಂಧದ ಒಟ್ಟು ರೂಪವೇ ಕಾವ್ಯದ ಅನುಭವವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ತು ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಮೂಲ ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು. ಕವಿಯ ಮನಸ್ಸು ಕವಿಯು ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಬಂಧವು ಮೊದಲ ಹಂತವಾದರೆ, ಅದರಿಂದ ಕಾವ್ಯ ರಚಿಸುವುದು ಎರಡನೆಯ ಹಂತ. ಈ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಮನೋಸ್ಥಿತಿಯು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಇದರಿಂದ ರೂಪಗೊಳ್ಳುವ 'ಅನುಭವ'ವನ್ನು ಸಹೃದಯರು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಮೂರನೆಯ ಹಂತ.

ಮೂರನೆಯ ಹಂತವು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ಹಂತವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯವೆನ್ನುವುದು ಕವಿಯ ಆಂತರಿಕ ಮನೋಸ್ಥಿತಿಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದರೂ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಹೃದಯನಿಗೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿಯೇ ಕವಿಯು ಕಾವ್ಯಲೋಕದ ಸಾರ್ವಭೌಮನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆನಂದವರ್ಧನನು ಈ ಕುರಿತೇ ಒಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ಅಪಾರೇ ಕಾವ್ಯಸಂಸಾರೇ ಕವಿರೇವ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ |
ಯಥಾಸ್ತ್ರೈ ರೋಚತೇ ವಿಶ್ವಂ ತಥೇದಂ ಪರಿವರ್ತತೇ ||

ಅಪಾರವಾದ ಕಾವ್ಯ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕವಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮ. ಅವನು ತನಗೆ ಕೋಚಿದಂತೆ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಬಾಣ :

ಬಾಣನ ತಂದೆ ಚಿತ್ರಭಾನು. ತಾಯಿ ರಾಜದೇವಿ. ಇವನು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವರ್ಷದವನಿರುವಾಗ ತಂದೆ ತೀರಿ ಹೋದರು. ಭದ್ರನಾರಾಯಣ, ಈಶಾನ, ಮಯೂರರೆಂಬುವರು ಬಾಣಕವಿಯ ಬಾಲಮಿತ್ರರು. ಬಾಣನ ಮನೆಯು

ಶೋಣನದಿಯ ಪಡುವಣಕ್ಕೆ ಪ್ರೀತಿಕೂಟವೆಂಬ ಊರೊಳಗಿತ್ತು. ಇದೇ ಹೊಳೆಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಯಷ್ಟಿಗ್ರಹವೆಂಬ ಗ್ರಾಮವಿದೆ. ಈ ಊರಿನ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಶ್ರೀಕಂಠವೆಂಬ ದೇಶವಿದೆ. ಈ ನಾಡೊಳಗೆ ಹರ್ಷರಾಜನ ರಾಜಧಾನಿಯಿತ್ತು. ಬಾಣಕವಿಯು ಆ ಹರ್ಷರಾಜನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಸನ್ 650ನೇ ಇಸವಿಯಲ್ಲಿ ಬಾಣನು ಜೀವಂತನಿದ್ದನೆಂಬುದಾಗಿ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.

ಬಾಣನ ಕೃತಿಗಳು :

ಬಾಣಕವಿಯು ಕಾದಂಬರೀ, ಹರ್ಷಚರಿತ, ಚಂಡೀಶತಕ, ಪಾರ್ವತೀ-ಪರಿಣಯ ನಾಟಕ ಮತ್ತು ರತ್ನಾವಲೀ ನಾಟಕ ಎಂಬ ಐದು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಐದು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಾದಂಬರೀ ಗ್ರಂಥವೇ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಹು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿದೆ. ಇದರೊಳಗೆ ಅತಿಮನೋಹರವಾದ ಕಥೆಯುಂಟು. ಈ ಕಥೆಯೊಳಗೆ ಕಾದಂಬರಿಯೆಂಬ ಗಂಧವರ್ತನಿಕೆಯು ನಾಯಿಕೆಯಿರುವುದರಿಂದ, ಕವಿಯು ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಕಾದಂಬರೀ ಎಂದೇ ಹೆಸರಿಟ್ಟಿರುವನು.

ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯೊಳಗಿನ ಅಲಂಕಾರಗಳೂ, ಗುಣಗಳೂ ಉಂಟು. ಶೃಂಗಾರ-ಕರುಣರಸಗಳಂತೂ ತಾವೇ ಮೂರ್ತಿಮತ್ತಾಗಿವೆ. ಅದು ಸರಸವೂ ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಂಟು. ನಡುನಡುವೆ ನೀತಿಯ ಉಪದೇಶಗಳುಂಟು. ಸಂವಿಧಾನ ಸಾಧಿಸಿದ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ತಲೆದೂಗುತ್ತಾರೆ. ಬಣ್ಣಿಸುವ ಲೋಕೋತ್ತರವಾದ ಬಣತಿಯು ಬಾಣನಿಗೇ ಸಲ್ಲುವದೆಂಬುದು 'ಬಾಣೋಚ್ಚಿಷ್ಟಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಮ್' ಎಂಬ ವಚನದ ಮೇಲಿಂದಲೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಕಾಲನ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮುಕ್ಕಾಲುವರೆಗೆ ಆಗಿದ್ದ ಬಾಣನನ್ನು ವಿಧಿ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡಿತು. ಬಳಿಕ ಬಾಣನ ಮಗನು ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ತಾನು ಉತ್ತರಾರ್ಧವನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಕಾದಂಬರೀ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದನು. ತಂದೆಯ ವರ್ಷಶ್ರಾದ್ಧವಾಗುವುದರೊಳಗೆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಾದಂಬರಿಯ ವಸ್ತುವಿಷಯ :

ಕಾದಂಬರಿಯಲ್ಲಿ ರಾಜವೈಭವದ ವರ್ಣನೆ, ವಿಂಧ್ಯಾಟವೀ ವರ್ಣನೆ, ಅಗಸ್ತ್ಯಯುಷಿಯ ಹೆಂಡತಿ ಲೋಪಮುದ್ರೆ ಬೆಳೆಸಿದ ವನದ

ಪಂಪನು ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಸ್ವತಃ ಇದ್ದಾಗಿನ ವೃತ್ತಾಂತ, ವರ್ಣನೆ, ಮಾತಂಗ ಮುಂತಾದ ಕಿರಾತರ ಬೇಟೆಯ ವರ್ಣನೆ, ಚಾಬಾಲಿ ಮುಂತಾದ ಮಹಾ ಮಹಾ ಋಷಿಗಳು ಇದ್ದ ತಪೋವನದ ವರ್ಣನೆ, ಚಂದ್ರಾಪೀಡನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ, ಚಂದ್ರಾಪೀಡನು ವಿದ್ಯಾಮಂದಿರದಿಂದ ಬರುವಾಗ ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಶೋಭೆಯು, ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಿಗೆ ಶುಕನಾಸನು ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ರಾಜನೀತಿ, ಅಚ್ಚೋದಸರೋವರದ ವರ್ಣನೆ, ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯೆಂಬ ಗಂಧರ್ವಕನ್ಯೆಗೆ ಮೋಹಿತನಾದ ಪುಂಡರೀಕನೆಂಬ ಮಿತ್ರನನ್ನು ಅಸನ್ಮಾರ್ಗದೊಳಗಿಂದ ಊಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಕಪಿಂಜಲ ಋಷಿಯು ಅಂತಃಕರಣಪೂರ್ವಕ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ, ಮಹಾಶ್ವೇತೆಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಪ್ರಭಾವ, ಗಂಧರ್ವಲೋಕದ ಕಾದಂಬರಿ ಕನ್ಯಾಂತಃಪುರದ ವರ್ಣನೆ, ಹಿಮಗೃಹದ ವರ್ಣನೆ, ಕಾದಂಬರಿಯ ಮನೋರಥ ಕೈಗೂಡಿದ ಸಂಗತಿ, ವೈಶಂಪಾಯನನೆಂಬ ಗಿಳಿಯ ಪರಿಣಾಮ ಇಷ್ಟು ವಿಚಾರಗಳು ತುಂಬಾ ಮನೋಹರವಾಗಿವೆ.

ಕಾದಂಬರಿ - ಶುಕನಾಸೋಪದೇಶ - ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶ :

ಸಮಾಜ ಎಂದರೆ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷ, ಬಡವ-ಬಲ್ಲಿದ, ಉತ್ತಮ-ಮಧ್ಯಮ-ಅಧಮರೆಲ್ಲರೂ ಇವರದೇ ಒಂದು ಸಮಾಜ. ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವಾಗಿರಬೇಕು. 'ರಾಜಾ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೇವತಾ' ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತೆಯೇ ರಾಜನಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಕ್ಷೇಮವೇ ನಿಜವಾದ ಕಾಳಜಿ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರೆಂದು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಾಶ್ರಮಗಳನ್ನು, ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಚತುರ್ವಿಧ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ತಾನು ಅಧ್ಯಯನ ಅಧ್ಯಾಪನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಆದರ್ಶಪ್ರಾಯನಾಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆಯಾ ವರ್ಣಧರ್ಮಾಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ, ಪರಿಪಾಲಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಮಹತ್ಕರವಾದ ಸದುದ್ದೇಶದಿಂದ ಬಾಣನು ಚಂದ್ರಾಪೀಡನಿಗೆ ಯುವರಾಜ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಯುವರಾಜರೇ, ನೀವು ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಓದಿದವರು. ಸರ್ವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರು. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಿಮಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಹಾಗೇನು ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಎರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಚಿತ್ತಗೊಟ್ಟು ಆಲಿಸಬೇಕು. ತಾರುಣ್ಯದ ಯೋಗದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವ ತಮವು (ಅಜ್ಞಾನವು)

ಉಳಿದ ಅಂಧಕಾರದಂತೆ ಸೂರ್ಯನ ಕಿರಣಗಳಿಂದೇನೂ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಧ ಗಹನವಾದದ್ದು. ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮದವು ಐಶ್ವರ್ಯ ಹೋದರೂ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟು ಕಷ್ಟಕರವಾದದ್ದು. ಗರ್ವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ತಾಪವು ಶೀತೋಪಚಾರಗಳಿಂದೇನೂ ಶಾಂತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಧ ಉಗ್ರವಾದದ್ದು. ವಿಷಯವೆಂಬ ನಂಜಿನಿಂದ ಸಾಯುವುದು ನಿಶ್ಚಯವೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಮನುಷ್ಯರು ಅದರ ಸವಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳದೆ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಂಧ ಮೋಹಕವಾದದ್ದು. ಕಾಮಲಂಪಟವೆಂಬ ಮಲಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವರು ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ವಿರಳ; ದಿನಾಲು ಮಾಡುವ ಸ್ನಾನದಿಂದ ಈ ಮಲವು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯಸುಖವೆಂಬ ನಿದ್ರೆ ಹತ್ತಿದ ಬಳಿಕ ಬೆಳಗಾದರೂ ಎಚ್ಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಬುದ್ಧರಾದ ಅರಸರು ಸಹ ಇನ್ನೂ ಈ ನಿದ್ರೆಯೊಳಗೇ ಆಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ, ಇಂಥ ಘೋರ ನಿದ್ರೆ ಇದು. ಸ್ವಾಮೀ ಚಿತ್ತಗೊಟ್ಟು ಆಲಿಸಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಒಂದು ಇದ್ದರೂ ಅವನನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ, ಅವಿಚಾರಕ್ಕೊಳಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಲಿ ಸಾಕು; ಇವೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದರಂತೂ ಕೇಳುವದೇನು? ಎಂಥ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮನುಷ್ಯನಾದರೂ ತಾರುಣ್ಯವೊದಗಿದ ಮೇಲೆ ಅವನಿಂದೇನಾದೀತು ಏನಾಗದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ವಿಷಯಾರಣ್ಯದೊಳಗೆ ಮನುಷ್ಯನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂಬ ಎರಳೆಗಳು ಸುಖೋಪಭೋಗವೆಂಬ ಮೃಗಜಲಕ್ಕೆಳಸಿ ಹರಿದಾಡುತ್ತವೆ. ಮೊದಲು ತುಚ್ಛವಾಗಿಯೂ, ನೀರಸವಾಗಿಯೂ ತೋರುವ ವಿಷಯಗಳೇ ಮುಂದೆ ಯೌವನಮದದ ಮಬ್ಬು ತಲೆಗೆರಿದಾಗ ಇಂಪಾಗಿಯೂ ಪ್ರಿಯಕರವಾಗಿಯೂ ತೋರುವುವು. ಇಂಥ ಸದುಪದೇಶವು ನಿಮ್ಮಂಥ ವಿಚಕ್ಷಣರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿದ ಹಾಗೆ ಅಶಿಕ್ಷಿತರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ, ದುಷ್ಟರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಹತ್ತುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೆ ನಿಮಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾಲವು ಇದೇ ಸರಿ; ಯಾಕೆಂದರೆ ಇನ್ನೂ ನಿಮಗೆ ವಿಷಯರಸದ ಸವಿ ಹತ್ತಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಸದುಪದೇಶವು ಕಾಮನ ಕೂರಂಬುಗಳು ನಟ್ಟವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಡುವುದಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು ದುರ್ಮಾರ್ಗದಿಂದ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನ್ನಕೂಡದು; ಚಂದನವೃಕ್ಷದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಬೆಂಕಿ ಸುಡುವುದಿಲ್ಲೆನ್ನಬಹುದೋ? ಮತ್ತು ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ಮನುಷ್ಯನು ಸನ್ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ನಡೆಯುವನೆಂಬ ನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲ; ನೋಡಿರಿ ನೀರಿನಿಂದ ಬೆಂಕಿಯು ಆರುವುದು; ಆ ನೀರಿನಿಂದಲೇ ವಡವಾಗ್ನಿಯು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಮಾನವಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಕ್ಕ ವಿಲಾಸವೆಂದೂ, ಗುರುಹಿರಿಯರ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವದೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂದೂ.

ವೇಶ್ಯಾಂಗನೆಯರ ಗಾನ-ನೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ಉಬ್ಬರಾಗುವದೇ ರಸಿಕತನವೆಂದೂ, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುವುದೇ ಮನಸ್ಸಿನ ದೊಡ್ಡಸ್ತನವೆಂದೂ, ಜನರು ಹೇಳಿದಾಗ್ಯೂ ತಾವು ಸುಮ್ಮನೇ ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ತಾಳ್ಮೆಯೆಂದೂ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಘನತೆಯೆಂದೂ, ದೇವರ ಭಯವನ್ನು ತೊರೆದು ನಿಲ್ಲುವುದೇ ಪರಾಕ್ರಮವೆಂದೂ ಸ್ತುತಿಪಾಠಕರ ಕೊಂಡಾಟವೇ ಕೀರ್ತಿಯೆಂದೂ, ಚಂಚಲತನವೇ ಉತ್ಸಾಹವೆಂದೂ, ತಾರತಮ್ಯವರಿಯದಿರುವುದೇ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವೆಂದೂ ಅರಸರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ರಾಜಕುಮಾರರೇ, ಇಂಥ ವಿಪರೀತಸ್ಥಿತಿಗೊಳಗಾದ ಅರಸರು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಇಹಪರಸುಖಕ್ಕೆ ಎರವಾಗುವರು, ಸುಖೋಪಭೋಗಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಒಂದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರವಾದರೂ ಆ ಅರಸರಿಗೆ ಸೊಗಸು ಇಲ್ಲ ಕಂಡಿರಾ! ಹಲವರು ಹಣದ ಕೆಟ್ಟಾಸೆಯಿಂದ, ಹಲವರು ದಿನಾಲು ಹೊಸ ಹೊಸ ಬಗೆಯ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಮನಸ್ಸಿನ ಲವಲವಿಕೆಯಿಂದ, ಹಲವರು ಪರನಾಡುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ ಸಾರ್ವಭೌಮರಾಗಬೇಕೆಂಬ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ, ಕೆಲವರು ಸ್ವರಾಜ್ಯದೊಳಗಿನ ಒಳಸಂಚುಗಳನ್ನು ಮುರಿಯಬೇಕೆಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ, ಈ ಮೇರೆಗೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ಚಿಂತೆಯೊಳಗೆ ಕುದಿಯುತ್ತಲೂ, ಕುಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೂ, ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತಲೂ, ಅವುಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭೋಗಿಸುತ್ತಲೂ ಕ್ಲೇಶಕ್ಕೊಳಗಾಗಿ ಕಡೆಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಬಹುತರವಾಗಿ ಅರಸರ ಸುತ್ತುಮುತ್ತ ದುಷ್ಟರೂ ದುರಾಚಾರಿಗಳೂ ನೆರೆದು, ಒಳಗೆ ಅವರ ಮೂರ್ಖತನಕ್ಕೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಹೊರಗೆ ಮುಖಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವರ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಾಧಿಸುವ ಆ ದುಷ್ಟರ ಪದಿರನುಡಿಗಳಿಗೆ ಆ ಅರಸರು ಮರುಳಾಗಿ ಅವರು ಆಡುವ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲ ನಿಜವೆಂದು ನಂಬಿ, ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ತಾವು ಮರಣಧರ್ಮಿಗಳೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆತು, ಕೇವಲ ದೇವರ ಅವತಾರವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಮಂದಿಗೆ ನಾವು ದರ್ಶನ ಕೊಡುವುದೇ ಅವರ ಮೇಲಿನ ಅನುಗ್ರಹವೆಂತಲೂ, ಕಣ್ಣೆತ್ತಿ ಜನರನ್ನು ನೋಡುವುದೇ ಅವರ ಮೇಲಿನ ಉಪಕಾರವೆಂತಲೂ, ಅವರಿಗೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡುವುದೇ ವರ ಕೊಟ್ಟ ಹಾಗೆಂತಲೂ, ಅವರನ್ನು ಸೋಂಕುವುದೇ ಅವರ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆಂತಲೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಮದದಿಂದ ಮುಂದುಗಾಣದವರಾಗಿ ದೇವರ ಭೀತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾರೆ; ವಿದ್ವಾಂಸರ ಉಪಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ; ಸದುಪದೇಶ ಮಾಡುವ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಮುದಿಹುಚ್ಚು ಹತ್ತಿ ಸುಮ್ಮನೇ ವಟವಟ ಹಚ್ಚುತ್ತಾರೆಂದು

ಹಳೆಯತ್ತಾರೆ; ಒಳಿತು ಹೇಳುವವರ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು ತೆಗೆಯುತ್ತಾರೆ; ದೇವರನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಹಾಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಕೈ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿ, ತಾವು ಅಂದದ್ದೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಅನ್ನುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥವರೊಡನೆಯೇ ಅರಸರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾತಾಡುವರು; ಇಂಥವರಿಗೇ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುವರು; ಇಂಥ ಕೀಳರ ಗೆಲೆತನ ಮಾಡಿ, ಅವರು ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಕೇಳುವರು; ಬಹಳ ಹೇಳುವದೇನು, ರಾಜ್ಯವೆಂಬುವುದು ಮುಳ್ಳಿನ ಹಾಸಿಗೆ; ತಾರುಣ್ಯವು ಮದ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮದಗೊಳಿಸುವಂಥದು. ಆ ಕಾರಣ ಮಂದಿ ನಗದಂತೆ, ಸಾಧುಜನರು ಹಳಿಯದಂತೆ, ಗುರುಹಿರಿಯರು ಧಿಕ್ಕರಿಸದಂತೆ, ಇಷ್ಟಮಿತ್ರರಿಗೂ, ವಿದ್ವಜ್ಜನರಿಗೂ ಖೇದವಾಗದಂತೆ ನೀವು ವರ್ತಿಸಬೇಕು, ಕಂಡಿರಾ! ಧೂರ್ತರನ್ನೂ, ದುಷ್ಟರನ್ನೂ, ಜಾರರನ್ನೂ, ಚೋರರನ್ನೂ ಹತ್ತಿರ ಬರಗೊಡಬಾರದು; ಇಲ್ಲದ ದುರಾಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಿ ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ರಕ್ಕರು ಸಾವಿರಾರು ಮಂದಿಯುಂಟು. ಇದರಂತೆ ಹೆಂಗಸರ ಮೊಗದಾವರೆಗೂ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡುವ ಅವರ ಸವಿನುಡಿಗಳಿಗೂ ಮರುಳಾಗಬಾರದು. ವೈರಿಗಳ ಉಕ್ಕಿನ ಬಾಣವನ್ನು ಎದೆಗೊಟ್ಟು ತಾಳಬಹುದು. ಕಾಮನ ಕೋಮಲವಾದ ಹೂಬಾಣದ ಹೊಡೆತವ ತಾಳುವುದು ದುಸ್ತರವು ನೀವು ಧೈರ್ಯಶಾಲಿಗಳು, ಮಹಾರಾಜರಂತೂ ಒಳ್ಳೇ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಇಟ್ಟು ನಿಮಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಕಲಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಐಶ್ವರ್ಯದಿಂದ ಮದಾಂಧರಾಗುವ ಅಶಿಕ್ಷಿತರಿಗೆ ಈ ಉಪದೇಶವು ಅವಶ್ಯವಾದದ್ದೆಂದು ನನ್ನ ಮನವರಿಗೆ ಇದ್ದರೂ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಗಳನ್ನೂ, ಸರಳತನವನ್ನೂ ಕಂಡು ಅತ್ಯಾನಂದಪಟ್ಟು ನಿಮ್ಮ ಕೂಡ ಇವೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡದೆ ಇರುವದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಮಹಾರಾಜರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಯುವರಾಜಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಸುತ್ತಾರೆ; ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಸಮಾರಂಭವಾದ ಬಳಿಕ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತ ಬಂದ ಈ ರಾಜ್ಯಭಾರವನ್ನು ಸಾಗಿಸಿ, ಹಗೆಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಆಪ್ತರನ್ನು ಉತ್ಕರ್ಷಗೊಳಿಸಿ, ಮಹಾರಾಜರು ಮೊದಲೇ ಜಯಿಸಿದ ಈ ಯಾವತ್ತು ಪೃಥ್ವಿಯನ್ನು ದಂಡು ತಕ್ಕೊಂಡುಹೋಗಿ ತಿರುಗಿ ಸಪ್ತದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಕೈವಶಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೀರ್ತಿ ಪಡೆಯಬೇಕು” ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ಶುಕನಾಸನು ಸುಮ್ಮನಾದನು.

ರಾಜನಾದವನು 'ಸರ್ವೇ ಜನಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು' ಎಂಬ ಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆಯೇ ತನ್ನ ಜೀವನದ ಆದರ್ಶವಾಗಬೇಕೆಂದು ಆ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸಮಾಜದ ಸರ್ವರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಆಗಬೇಕೆಂಬುದು ಬಾಣನ ಆಶಯವಾಗಿದೆ.

ಬಾಣನ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮಹತ್ತ್ವ ಭಾವನೆಗಳ ಆಳ ಹಾಗೂ
 ಹೃದಯದ ಮಿಡಿತಗಳನ್ನು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
 ದೊಡ್ಡ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ತ್ರೀಪುರುಷರು ತಮ್ಮ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಸಂಕಟ ಬಂದಾಗ, ತಾವು
 ಸಲುವಾಗಿ ಎಷ್ಟು ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವಾಗುವ ಬಗ್ಗೆ ಎಷ್ಟು
 ಸಾಹಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರು ಎಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ
 ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಪಾಪ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮವಾಗದೆ
 ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಆ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ದೇವರ
 ಧ್ಯಾನವೇ ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕಾದಂಬರಿ ಗ್ರಂಥದಿಂದ
 ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಆಚಾರ್ಯ ಬಲದೇವೋಪಾಧ್ಯಾಯ
2. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿಚರಿತೆ
3. ಕಾದಂಬರಿ, ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ, ಸ್ನೇಹ ಪ್ರಕಾಶನ, ಉಡುಪಿ
4. ಬಾಣ ಕಾದಂಬರಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್
5. ಸಂಸ್ಕೃತನಾಟಕ, ಎ.ಆರ್.ಕೃಷ್ಣಶಾಸ್ತ್ರಿ
6. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾವಿಜ್ಞಾನಮ್, ಚಕ್ರವರ್ತೀ ಶ್ರೀರಾಮದೀನಚತುರ್ವೇದೀ (ಸಂಸ್ಕೃತ ಪುಸ್ತಕ)

University of Mysore

Department of studies in sanskrit

ECOLOGY IN SANSKRIT LITERATURE

संस्कृतसाहित्ये पर्यावरणचिन्तनम्

ECOLOGY IN SANSKRIT LITERATURE

॥ संस्कृतसाहित्ये पर्यावरणचिन्तनम् ॥

EDITORIAL COMMITTEE :

Prof. K. Narayan Bhatta

Professor and Chairman, DOS in Sanskrit,
University of Mysore

Dr. Suresh Hegde

Guest Faculty, DOS in Sanskrit,
University of Mysore

Dr. R. Suresha

Guest Faculty, DOS in Sanskrit,
University of Mysore

Dr. Rachoti Devaru

Guest Faculty, DOS in Sanskrit,
University of Mysore

Dr. Pushpalatha S. M.

Guest Faculty, DOS in Sanskrit,
University of Mysore

Published by :

Department of Studies in Sanskrit

Manasagangotri, University of Mysore

Mysuru - 06

ECOLOGY IN SANSKRIT LITERATURE - a compendium of the
articles at the National seminar held on 26th February - 2020 at
Department of Studies in Sanskrit, Manasagangotri, University
of Mysore, Mysuru - 06

Pages : ix + 351 = 360

Size : Demy 1/8

Edition : 2020

Copies : 100

Price : 300/-

Copy Right : Author

Published by : Department of Studies in Sanskrit,
Manasagangotri, University of Mysore, Mysuru - 06

ISBN No. : 978 - 1 - 56646-725-4

Printing : Swathi Printing & Tradesr, Mysuru
Mobile : 9844266994

KANNADA

19 ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವರಣದ ಮೂಲತತ್ವಗಳು	Dr. Suresh Hegde	120
20 ಅಥರ್ವವೇದದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವರಣ	Dr. Narayana K. H.	125
21 ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೀತೆ	Dr. Prasannakumar Iyatal	142
22 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವರಣ ವಿಚಾರ	Dr. Ramanand Bhat	151
23 ಜೈನಸಂಸ್ಕೃತವಾಚ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಪರಿಸರ-ವಿಜ್ಞಾನ	Dr. Shantisagar Shirahatti	162
24 ಗೀರ್ವಾಣ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರಜಾಗೃತಿ	Gouthama M. A.	175
25 ಕಾಳಿದಾಸನ 'ಅಭಿಜ್ಞಾನ ಶಾಕುಂತಲ'ದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಪ್ರಭಾವಳಿ	Dr. Durgaparameshwari H. K.	183
26 ಕಾಳಿದಾಸನ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವರಣ	Dr. Rajani H.	189
27 ಕವಿ ವೇಂಕಟಾಧ್ವರಿ ಕಂಡಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪರಿಸರ	Dr. Parvathi C.	199
28 ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವನಪರ್ವತಗಳ ವಿವೇಚನೆ	Vigneshwar Sharma K. V.	205
29 ಪರ್ಯಾವರಣದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಹಾಗೂ ಜಲದ ಮಹತ್ತ್ವ	Dr. Geeta M.	212
30 ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಲ	Vid. Dr. Prabhuswami S.	218
31 ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಪ್ರಜ್ಞೆ	Smt. Gowri P.	224
32 ಸಮಕಾಲೀನ ಪರಿಸರನಾಶ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರದ ಕಾಳಜಿ ಮತ್ತು ಕೊಡುಗೆಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮಕ ಅಧ್ಯಯನ	Subramanya G. M.	229
33 ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತಾದಿಗಳ ಮಹತ್ತ್ವ	Shoba S. C.	241

34	ಭವಭೂತಿಯ ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ ನಾಟಕದಲ್ಲಿನ ಪರಿಸರ ವರ್ಣನೆ	Dr. Mallanagowda S.	253
35	ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದ ಸುಂದರ ಕಾಂಡದಲ್ಲಿನ ಆಶೋಕವನ ವರ್ಣನೆ	Tejaswini Bidari	260
36	ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಪ್ರಜ್ಞೆ	Dr. Pushpalatha S. M.	268
37	ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯೇ ಪರಿಸರಸ್ಯ ವರ್ಣನಮ್-ಸಂರಕ್ಷಣಮ್	Dr. Jayarevanna M. V.	277
38	ಶೈವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸರಗಳ ಸಮಾಲೋಚನೆ	B. R. Umeshkumar	292
39	ನೈಷಧ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಪಾತ್ರ	Dr. Bheemanayak S.	297
HINDI			
40	भारतीय संस्कृति, साहित्य और जलप्रदूषण	Prof. Pratibha Mudaliyar	302
ENGLISH			
41	Description of Ecology in the works of Bhavabhuti	Dr. Nagalakshmi.S	311
42	Ecology in Sanskrit Literature Ecology in Ayurveda	Dr. Ashwini	318
43	India's Ancient Town Planning: A Whopping Ecological Balance	Vishwanatha Bhat	327
44	Environmental Awareness in the Works of Kalidasa's Poetry	Dr. Komala.M.S	331
45	The Sun & Biosphere: Perspectives from Vedas & Ramayana with respect to Modern Ecology	Srinithya Ravinuthala	343
46	Evocation of Ecology concepts in Mahakavi Kalidasa's Minor poem A.Muthuselvi	P.K.Kasthuri	348

ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಲ

ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್. ಎಂ.ಎ., ಎಂ.ಫಿಲ್., ಪಿ.ಹೆಚ್.ಡಿ.
ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
ಮೊಬೈಲ್ : 9482075373

ಇ-ಮೇಲ್ : prabhus6779@gmail.com

ಜೂನ್ ತಿಂಗಳ 5ನೇ ತಾರೀಖಿನಂದು ವಿಶ್ವಪರಿಸರ ದಿನಾಚರಣೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು 1972-73ರ ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಥೆಯ ಮಹಾಸಭೆಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. 1974 ರಿಂದ ವಿಶ್ವಪರಿಸರ ದಿನಾಚರಣೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಜೂನ್ 05 ವಿಶ್ವಪರಿಸರ ದಿನಾಚರಣೆಯ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಪಂಚದಾದ್ಯಂತ ಗಿಡ ನೆಡುವ ಸಂಭ್ರಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ನೆಲ, ಜಲ, ಬೆಳೆ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಉಳಿಯುವಂತಾಗಲು ಈ ದಿನವನ್ನು ಜಾಗೃತದಿನವೆಂದು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ವಿಶ್ವಪರಿಸರ ದಿನಾಚರಣೆಯಂದು ವಿದ್ಯಾವಂತರೇ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಸರವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಇಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ರಕ್ಷಣೆ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಒಲವು ಮೂಡುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕಿದೆ. ಶಾಲಾ-ಕಾಲೇಜುಗಳಿಂದಲೇ ಪರಿಸರದ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವು ನೀಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜೊತೆ ಮಕ್ಕಳು ಬೆರೆಯುವಂತಾದರೆ ಪರಿಸರವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜೊತೆ ಮಕ್ಕಳು ಬೆರೆಯುವಂತಾದರೆ ಪರಿಸರವು ತಾನಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಿಕರು ಪ್ರಕೃತಿ ಜೊತೆ ಬದುಕಿದ್ದವರು ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹಿಂದಿದ್ದರೂ ಪರಿಸರದ ಬಗ್ಗೆ ಬಹಳ ಕಾಳಜಿ ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಆದರೆ ನಾಗರಿಕತೆ ಬೆಳೆದಂತೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮಾರಣಹೋಮವೇ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಪರಿಸರದ ಕಾಳಜಿ ಇಲ್ಲದಂತಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜೂನ್ 5 ರಂದು ನಾವು ಎಷ್ಟು ಲಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ, ಪರಿಸರವನ್ನು ಹಾನಿ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ ಎಂದು ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡುವಂತಾಗಿದೆ. ಪರಿಸರದ ಉಳಿವಿಗಾಗಿ ನಾವು ಸಾಕಷ್ಟು ಶ್ರಮವಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ನಾವು ನಮ್ಮ ದೈನಂದಿನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಕೆಲವು ನಿಯಂತ್ರಣ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ವಾಯುಮಾಲಿನ್ಯ, ಜಲಮಾಲಿನ್ಯ

ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲೇಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಜೂನ್ 5 ವಿಶ್ವಪರಿಸರದಿನವೆಂದು ಆಚರಿಸಿದರೆ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ವನಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರದಾದ್ಯಂತ ಜುಲೈ ತಿಂಗಳು ಪೂರ್ತಿ ಈ ದಿನವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಾಲಾ-ಕಾಲೇಜು, ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಿಡ ನೆಡುವ ಮೂಲಕ ವನಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಪರಿಸರದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಹಾನಿಯ ನಷ್ಟವನ್ನು ಮನದಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಮುಂದಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಸರದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡುವಂತಾದರೆ ಪರಿಸರ ದಿನಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ಬಂದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ಯುತ್ ಬಳಕೆ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದು, ನೀರು ಪೋಲಾಗದಂತೆ ಮಿತವಾಗಿ ಬಳಸುವುದು, ಪೆಟ್ರೋಲ್, ಡೀಸೆಲ್, ವಾಹನಗಳ ಬಳಕೆ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಆಗತ್ಯವಿದೆ. ಸೌರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಅರಣ್ಯನಾಶ ಮಾಡಬಾರದು. ಕೂಡು ಸಸ್ಯ ಬೆಳೆಸುವುದು, ರಾಸಾಯನಿಕ ಬಳಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಬಳಕೆ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬೇಕು.

ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ 'ಜಲ'ಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದಂತಹ ಮಹತ್ವವಿದೆ.

ಜಲ-ಜಲಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು :

ದೈವವನ್ನು ಹಿಂದೆ ಸರಿಸಿ ಮಾನವನ ಅರಿವು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೇ ಸಕಲ ಜೀವರಾಶಿಗಳ ಪೋಷಣೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಜಲಶಾಸ್ತ್ರ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾದ ಮಾನವನು ಸಕಲವೂ ತನಗೆ ಸೇರಬೇಕು. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕೆಂದು ಭೂಮಿ, ನೀರು, ಕಾಡು, ಆಕಾಶದಂತಹ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಮೇಲೆ ಹಕ್ಕು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿರುವ ಆಧುನಿಕ ಮನುಷ್ಯನ ವಿಕಾರಗಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ಜಲಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು ಮಂಡಿಸುವ ನೈತಿಕಪ್ರಜ್ಞೆ ದೇಸಿ ವಿವೇಕದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿದೆ.

ಆಧುನಿಕರಣದ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳು ಕೆರೆ-ಕುಂಟೆ, ಅರಣ್ಯಪ್ರದೇಶಗಳ ಮೇಲೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಆಕ್ರಮಣಗಳು, ಜಲಮೂಲಗಳ ಅನಿಯಮಿತ ಬಳಕೆ, ಕೃಷಿ ಭೂಮಿಯ ನಾಶ ಇವೆಲ್ಲ ಜೀವಜಲದ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕೃಷಿ ಸಮಾಜ ಯಾವುದನ್ನು ಸಕಲ ಜಗತ್ತಿನ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ನೆಲೆಗಳನ್ನಾಗಿ

ಪರಿಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿತ್ತೋ ಅವೆಲ್ಲ ಇಂದು ನಾಶದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿವೆ.
ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ ಸಕಲ ಜೀವರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ
ಅಗತ್ಯತೆಗಳಲ್ಲಿ ನೀರೂ ಒಂದು. ಈ ನೀರಿನ ಇತಿಹಾಸ ಮನುಷ್ಯನ ಇತಿಹಾಸದಷ್ಟೆ
ತುಂಬ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದೆ. ಕೃಷಿಪ್ರಧಾನವಾದ ಭಾರತ ದೇಶದಲ್ಲಂತೂ ನೀರಿನ
ಮೂಲ, ಸಂಗ್ರಹ-ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಬಳಕೆಯ ವಿಧಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಚರ್ಚೆ
ವಾಗ್ವಾದ, ಹೋರಾಟ, ಚಳುವಳಿಗಳು ಈಗಲೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು
ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಜಲ :

ಜಲ ಎನ್ನುವುದು ಉತ್ತೇಜಕ ಹಾಗೂ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದಂತೆ
ಜೀವಹನಿಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿಯೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ. ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ,
ತಾಯಿ, ಮಾತೆ, ಅಮ್ಮನಾಗಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ನೀರು ಸ್ವರೂಪಳು. ಕೃಷಿ ಹಾಗೂ
ಕೃಷಿಯ ಉಪವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಸಮುದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸಂಕೇತ.
ಇಂದಿಗೂ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳು ಜಲರೂಪಿಯಾಗಿ ಜಲಮೂಲದೊಂದಿಗೆ ನೇರ
ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿವೆ. ಜನಪದ ಹಾಗೂ ಬುಡಕಟ್ಟು ಪುರಾಣಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯ
ಮೂಲಧಾತುವೇ ನೀರು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಚೀನ
ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಕೃಷಿ ಮೂಲವಾದಂತಹವು. ನದಿ, ಮಳೆ, ಅಂತರ್ಜಲದಂತಹ
ಸಂಗತಿಗಳು. ಇವುಗಳ ವಿಕಾಸದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿದ್ದವು. ಜಲ ಕೇವಲ
ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪದಾರ್ಥವಾಗಿರದೆ ಜೀವಜಾಲದ ಪೋಷಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಸಂವರ್ಧನೆಗೆ
ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ನೀರಿನ ಬಹುಪಯೋಗಿ ಶಕ್ತಿಸಾಧ್ಯತೆಗೂ ಮಾನವ ಸಮಾಜದ
ವಿಕಾಸಕ್ಕೂ ನೇರ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ನೀರು ತನ್ನ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ರೂಪಗಳಾದ ನದಿ,
ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ಝರಿ, ಸಮುದ್ರ, ಮಳೆಗಳ ಮೂಲಕ ಫಲವಂತಿಕೆಯ ರೂಪವನ್ನು
ಪೋಷಣೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಜಗತ್ತಿನ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು ಇಂಥ ನೀರಿನ ಮೂಲಗಳನ್ನು
ಮಾತೃದೇವತೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದವು. ಅಲ್ಲದೇ ಭೂಮಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು
ಸ್ತ್ರೀಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಚಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವು. ನೀರು ಕೇವಲ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪದಾರ್ಥ
ಮಾತ್ರವಾಗಿರದೆ ಜನಸಮುದಾಯಗಳ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ

ಪವಿತ್ರ-ಅಪವಿತ್ರ-ಶುಭ-ಅಶುಭ-ಸೂತಕ-ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ
 ವಿವಿಧವಾಗಿದೆ. ಸ್ವತಃ ದೇವತೆಯಾಗಿ, ಫಲವಂತಿಕೆಯನ್ನು ರೇಚನಗೊಳಿಸುವ
 ಪ್ರಚೋದಕವಾಗಿ, ರೋಗ-ನಿರೋದಕ ಔಷಧಿಯಾಗಿ, ಪಾಪ ತೊಳೆವ
 ವಾಹನೆಯಾಗಿ, ಮಾಂತ್ರಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ನೀರು
 ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಶುಕ್ರನೀತಿಸಾರ :

ಶುಕ್ರನೀತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳ ಹಿತಕ್ಕೆಂದೇ ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳನ್ನು
 ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಜನತೆಗೆ ಒದಗಿಸಲಾದ ನೀರಾವರಿ
 ಸೌಲಭ್ಯಗಳ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಕರಗಳನ್ನು ವಿಧಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ದವಸ-
 ಧಾನ್ಯಗಳ ಅಧಿಕ ಉತ್ಪಾದನೆಗೆ ನೆರವಾಗುವಂತೆ ಖಾಸಗಿಯವರು ಕೆರೆ, ಕುಂಟೆ,
 ತಟಾಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಲಶಾಸ್ತ್ರ :

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಕೃತಿಗಳಾದ ವೇದಗಳು, ಕೌಶಿಕಸೂತ್ರ,
 ವೃಣಾಯುರ್ವೇದ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಧರ್ಮಪದ, ಮನುಸ್ಮೃತಿ, ಮಹಾಭಾರತದ
 ಅನುಶಾಸನಿಕಪರ್ವ, ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರಪುರಾಣ, ದೇವೀಪುರಾಣ, ಪದ್ಮಪುರಾಣ,
 ಬುದ್ಧಜಾತಕ, ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ, ಶುಕ್ರನೀತಿಸಾರ, ಅಮರಕೋಶ,
 ಆಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯದಾ, ಮಯಮತ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮುಖ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜ
 ಹಾಗೂ ಕೃತಕ ನೀರು ಬಳಕೆ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಹಣೆಗಳ ಕುರಿತ ವಿವರಗಳಿವೆ.

ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ನೀರಾವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಆಧಾರಗಳು
 ದೊರೆಯುತ್ತಿವೆ. ಅಂತರ್ಜಲದ ಸಂಗ್ರಹಣೆ, ಬಾವಿ ತೋಡುವುದು, ಏತ
 ಮುಂತಾದ ನೀರೆತ್ತುವ ಸಾಧನಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಹರಿವಂಶದ
 ವಿಷ್ಣುಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯಾನವನ ನೀರಾವರಿ ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಿವರಣೆ
 ಬರುತ್ತದೆ.

ಬಲರಾಮನು ಯಮುನಾ ನದಿಯ ನೀರನ್ನು ಬೃಂದಾವನದ ಮೂಲಕ
 ಪರಿಸ್ತುತ್ಪನ್ನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕೃಷಿ, ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ
 ನೀರಾವರಿ ಬಗ್ಗೆ ಹೇರಳವಾದ ವಿವರಣೆಗಳಿವೆ. ಕೆರೆಕಟ್ಟಿ ಅಣೆಕಟ್ಟು ನಿರ್ಮಾಣ

ಮಾಡಿ ನೀರುಗಾಲವೆ ತೋಡಿ ನೀರು ಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿವರಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ.

ವರಾಹಮಿಹಿರನ ವೃಕ್ಷಾಯುರ್ವೇದ :

ಕ್ರಿ.ಶ. 500 ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನೀರು, ಮೋಡ, ಮಳೆ, ಗಾಳಿ, ಸಸ್ಯಗಳು ಅವುಗಳ ರೋಗಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಕೌಶಿಕಮುನಿಯ ಕೌಶಿಕಸೂತ್ರ :

ಕೌಶಿಕಮುನಿಯ ಕೌಶಿಕಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲ, ಉಳುಮೆ, ಬಿತ್ತುವುದು, ಹಾನಿಕಾರಕ ಕೀಟಗಳಿಂದ ಬೆಳೆ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳ ಪರಿಚಯವಿದೆ.

ಪರಾಶರನ ಕೃಷಿಸೂಕ್ತಿ :

ಪರಾಶರನ ಕೃಷಿಸೂಕ್ತಿಯು (ಕ್ರಿ.ಶ.1000) ಜಲತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಕುರಿತ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ :

ಕ್ರಿ.ಶ. 300 ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಮಳೆ ಹಾಗೂ ಜಲಮೂಲಗಳ ಕುರಿತ ಅಪಾರ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಅಳತೆಗಳ ವಿಶೇಷ ಕುಂಡಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದರ ನಡುವೆ ಆಕಾಶದತ್ತ ಬಾಯಿಯುಳ್ಳಂತೆ ಒಂದು ಮೊಳೆ ಅಳತೆಯ ರಂಧ್ರವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಅದೇ ಮಳೆನೀರಿನ ಮಾಪಕವೆಂದು ಕೌಟಿಲ್ಯನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಅಮರಕೋಶ :

ಅಮರಕೋಶದಲ್ಲಿನ ನದಿಮಾತೃಕಾ ಹಾಗೂ ದೇವಮಾತೃಕಾ ಎನ್ನುವ ಎರಡು ರೀತಿಯ ನೀರು ಬಳಕೆಯ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಆದಿಪುರಾಣ, ಪಂಪಭಾರತ, ನೇಮಿನಾಥಪುರಾಣ, ಧರ್ಮಾಮೃತ, ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ, ಜಗನ್ನಾಥವಿಜಯ, ಕೆಳದಿಯ ನೃಪವಿಜಯ, ಶಿವತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರ ಇನ್ನು ಮುಂತಾದ ಕನ್ನಡ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯದ ಅಭ್ಯುದಯವು ಕೆರೆ, ಸರೋವರ, ಕಾಲುವೆಗಳ ಸೌಕರ್ಯದಿಂದ ಜರುಗಿಸಿದ ನೀರಾವರಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ ಎನ್ನುವ ವಿವರಗಳಿವೆ.

ಶಿವತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರ :

ಶಿವತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರದ ಎರಡನೆಯ ತರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಳೆ, ಬೆಳೆ, ಗುಡುಗು, ಮಿಂಚುಗಳ ಫಲಾಫಲಗಳ ವಿಚಾರ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿದೆ.

ಆರನೆಯ ಕಲ್ಲೋಲದ 10ನೆಯ ತರಂಗದಲ್ಲಿ ಕೂಪ, ವಾಪಿ, ತಟಾಕ, ಉದ್ಯಾನ, ನಿರ್ಮಾಣ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪಂಚಾಂಗ :

ಪಂಚಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಚೈತ್ರಮಾಸದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುವ ಒಟ್ಟು 27 ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಕ್ಷತ್ರಗಳ ಅವಧಿ 15 ದಿನಗಳು. ಕೃಷಿಕರು ಈ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನೇ ಮಳೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳನ್ನಾಗಿ ಭಾವಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಅಶ್ವಿನಿಯಿಂದ ಪುಬ್ಬನಕ್ಷತ್ರದ ವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯನ್ನು 'ಮುಂಗಾರು ಹಂಗಾಮು' ಎಂದೂ, ಉತ್ತರೆಯಿಂದ ಅನುರಾಧನಕ್ಷತ್ರದ ವರೆಗಿನ ಅವಧಿಯನ್ನು 'ಹಿಂಗಾರು ಹಂಗಾಮು' ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮಳೆಗಳ ಅಕಾಲಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ದಾರುಣ ಸ್ಥಿತಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆಂದು ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜಲದ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವಾರು ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ :

ಜಲವು ಪಂಚತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಜಗತ್ಕರ್ತನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪ್ರಾಣ ಸಂತೃಪ್ತಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಜಲವನ್ನು ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆಯೂ, ಭೂಮಿಯ ಸುತ್ತಲೂ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನುವುದು ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಹಾಗೂ ಮೌಖಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಒಮ್ಮತದ ನಿಲುವಾಗಿದೆ.

|| ಸರ್ವೇ ಜನಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು ||

ಪರಾಮರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಶಿವತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರ
2. ಕೃಷಿವಿಜ್ಞಾನಪ್ರದೀಪಿಕೆ
3. ಜಲಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಕ.ಸಂಖ್ಯಾ : 1020, ಕನ್ನಡ ಲಿಪಿ
4. ಕೌಟಿಲ್ಯನ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ
5. ಘನಮಠದ ಶಿವಯೋಗಿಗಳು

ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಪ್ರಜ್ಞೆ

ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಿ ಪಿ.

ಸಹಾಯಕ ಸಂಶೋಧಕರು ಶ್ರೇಣಿ-2

ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯ

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಮೈಸೂರು

ಮೊಬೈಲ್ : 9945796109

ಇ-ಮೇಲ್ : gowrisrg.2@gmail.com

ಪೀಠಿಕೆ :

ವಿಶ್ವವು ಪೃಥಿವೀ, ಅಪ್, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆಕಾಶವೆಂಬ ಐದು ಮೂಲಧಾತುಗಳಿಂದ ರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಮಿ, ನೀರು ಮತ್ತು ವಾಯು - ಈ ಮೂರು ಮೂಲಧಾತುಗಳು ಮಾಲಿನ್ಯಕ್ಕೊಳಗಾಗುತ್ತಿವೆ. ಉಳಿದೆರಡರ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ಪರಿಣಾಮ ಉಂಟಾಗಿಲ್ಲ. ಪರಿಸರ (ವಿಜ್ಞಾನ)ದ ಸಮತೋಲನಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಕೊಡುವ ಮಾಲಿನ್ಯವನ್ನು 'ಪರಿಸರಮಾಲಿನ್ಯ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತೇವೆ. ಹಿಂದೆ ಮಾನವನು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಮರಸ್ಯದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಬಲ ಎಂದೆನಿಸಿರುವ ದಿವ್ಯರಾದ ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ವರುಣಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾಗಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟರನ್ನಾಗಿಸಿ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಕೋಪಗೊಳ್ಳದಿರುವಂತೆ ಮಾನವ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಆಧುನಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಭಾಗಶಃ ತನ್ನ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಸ್ವಾರ್ಥಿಯಾಗಿ, ಕೈಗಾರಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದರಿಂದ ಶೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಅವನ ದುರಾಸೆ ಹೆಚ್ಚಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಹೃದಯವೈಶಾಲ್ಯದಿಂದ ನೀಡಿದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಅಧುನೀಕರಣ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಮೂಲಭೂತ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮಾಲಿನ್ಯಗೊಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ.

ಸುಸ್ಥಿರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾನವನು ತನ್ನ ದುರಾಸೆ ಮತ್ತು ಹಣದ ದಾಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಶಾಂತಿಯುತವಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜೊತೆ ಬಾಳಲು ಕಲಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಬಾಳಿ ಬದುಕಿದರು.

ವೇದದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ :

'ವೇದ' ಎಂಬುದು ಮಾನವಕುಲಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದ್ದು, ಮಾನವ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯ ನಡುವಣ ಒಂದು ಆರೋಗ್ಯಪೂರ್ಣ ಸಂಬಂಧವೇರ್ಪಡಿಸಿ, ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಮಗುವಿನ ನಡುವಣ ಒಂದು ಸಂರಕ್ಷಿತ, ಸುರಕ್ಷಿತ ಸಂಬಂಧವಿರುವಂತೆಯೇ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ವೈದಿಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞ-ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಪರಿಸರವು ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಪರಿಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಪ್ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಸಸ್ಯವರ್ಗಗಳು ಪರಿಸರದ ಎರಡು ಮುಖಗಳಾಗಿದ್ದು, ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹಸಿರಿಕರಣದ ವೈಭವೀಕರಣ ಮತ್ತು ಅದರ ದೈವತ್ವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೈದಿಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಸಮಾನವಾಗಿತ್ತು. ಋಷಿಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ -

ಮಾತಾ ಭೂಮಿಃ ಪುತ್ರೋಽಹಂ ಪೃಥಿವ್ಯಾಃ |1

ಅರ್ಥವೇದದ ಭೂಮಿಸೂಕ್ತ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪೃಥಿವಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿತವಾಗಿದೆ. ವೃಕ್ಷಗಳು ಮತ್ತು ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಭೂಮಿಯ ಫಲವತ್ತತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಹಾಗೂ ಮಳೆಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವನಸ್ಪತಿಗಳನ್ನು ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ವನಸ್ಪತಿಂ ವನ ಆಸ್ಥಾ ಪಯಧ್ವಮ್ |2

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಶಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ -

ವನಸ್ಪತಿಂ ಶಮಿತಾರಮ್ |3

ವೇದಗಳು ನಮಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾಗಿ, ವೈಶ್ವಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ.

ಯತ್ ತೇ ಭೂಮಿಂ ವಿಶ್ವನಾಮಿ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ತದಪಿ ರೋಹತು |4

ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ :

ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ರಚನೆ ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪ್ರಥಮ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳು ರಾಮನ ಕಥೆಯನ್ನು 7 ಕಾಂಡಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಭರತವರ್ಷದ ಪರಿಚಯವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಯಿಂದ ಭರತವರ್ಷದ ಬಾಲಕರು, ವೃದ್ಧರು, ಸ್ತ್ರೀಯರು ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷಣವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಆನಂದವೂ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳು ಪರಿಸರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿಲ್ಲ, ಅಪಿ ತು ರಾಮಾಯಣದ ಪ್ರತಿ ಪಾತ್ರವೂ ಪರಿಸರದ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಳಜಿ ವಹಿಸಿ ಪರಿಸರ

ಸಂರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸಂದೇಶ ನೀಡುತ್ತದೆ. ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ನಮ್ಮ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಇದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳ ಸೌಂದರ್ಯ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೃಕ್ಷಗಳ ಹಾಗೂ ವನಗಳ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಪೂಜನೀಯ ಮತ್ತು ಸೌಭಾಗ್ಯದಾಯಕಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪರಿಸರದ ಬಗೆಗಿನ ಜಾಗರೂಕತೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳು ವದಿಸಿ, ಸರೋವರಗಳ ಶುದ್ಧ ಜಲದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಲೌಕಿಕಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ :

ಅಂತೆಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸಸಿಗಳನ್ನು ನೆಡುವುದು ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ ; ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಪಾಪಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರೇಮಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದು, ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರೇಮವನ್ನು, ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಭಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತೋರ್ಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆಂದು ಯಾವುದೇ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಅವರು ಕೇವಲ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರೇಮಿಗಳಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲದೆ, ತಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ನಿದರ್ಶನಗಳೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ರಘುವಂಶದ 2ನೇ ಸರ್ಗದ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಕಂಡಾಗ -

ಅಮುಂ ಪುರಃ ಪಶ್ಯಸಿ ದೇವದಾರುಂ

ಪುತ್ರೀಕೃತೋಽಸೌ ವೃಷಭಧ್ವಜೇನ |

ಯೋ ಹೇಮಕುಂಭಸ್ತನನಿಸೃತಾನಾಂ

ಸ್ಕಂದಸ್ಯ ಮಾತುಃ ಪಯಸಾಂ ರಸಜ್ಞಃ ||5

ಒಂದು ಸಿಂಹವು ದಿಲೀಪನೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತ, "ಓ ರಾಜ! ನೀನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಈ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಂಡರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ತಿವನಿಂದ ತನ್ನ ಮಗನಂತೆ ಬೆಳೆಸಲಾದ ದೇವದಾರು ವೃಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಅದು ಎಂತೆಂದರೆ, ಪಾರ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಹಾಲುಣಿಸಿದಂತೆ, ತಿವನು ಈ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಘಟಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನುಣಿಸಿ ಪೋಷಿಸಿದ್ದಾನೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಶ್ಲೋಕವು ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ನಮಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತೃಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕೆಂದು ಬೋಧನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕ್ರೂರವಾದ ಆನೆ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲ ಮರಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಕೆನ್ನೆಯನ್ನು ಉಜ್ಜಿದಾಗ, ಆ ಮರಗಳ ತೊಗಟೆಗಳು ಉದುರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಪಾರ್ವತೀದೇವಿಯು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವವಳಾಗಿ, ತನ್ನ

ಮಗನಾದ ಕುಮಾರನನ್ನು ಅಸುರರು ತಮ್ಮ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಗಾಯಗೊಳಿಸಿದಂತೆ
 ಊಹಿಸಿ ಶೋಕಿಸಿದಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕಂಡೂಯಮಾನೇನ ಕಟಂ ಕದಾಚಿ-

ದ್ವನ್ಯದ್ವಿಪೇನೋನ್ಮಥಿತಾ ತ್ವಗಸ್ಯ |

ಅಥೈನಮದ್ರೇಸ್ತನಯಾ ಶುಶೋಚ

ಸೇನಾನ್ಯಮಾಲೀಢಮಿವಾಸುರಾಸ್ತ್ಯೈಃ ||6

ಹರ್ಷವರ್ಧನನು ತನ್ನ ಕೃತಿಯಾದ ನಾಗಾನಂದದಲ್ಲಿ ಋಷಿಯ
 ಆಶ್ರಮವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತ, ಅಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ವೃಕ್ಷಗಳೂ ಮೇಲ್ಮೂಟಕ್ಕೆ
 ತೊಗಟೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದರೂ ಒಳಹೊಕ್ಕು ನೋಡಿದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ
 ಸಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ಆ ವೃಕ್ಷಗಳಿಗಾಗುವ ನೋವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ
 ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಭಿಜ್ಞಾನಶಾಕುಂತಲದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು
 "ವಿಷವೃಕ್ಷೇಽಪಿ ಸಂವರ್ಧ್ಯ ಸ್ವಯಂ ಭೇತ್ತುಮಸಾಂಪ್ರತಮ್" ಎಂಬುದಾಗಿ
 ವಿಷವೃಕ್ಷವನ್ನು ತಾನೇ ಬೆಳೆಸಿದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ನಾಶಪಡಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಲ್ಲ
 ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭವು, ಕಣ್ವರು ಶಕುಂತಲೆಯನ್ನು ದುಷ್ಯಂತನಲ್ಲಿಗೆ
 ಕಳುಹಿಸುತ್ತ, ಶಕುಂತಲೆಯು ತಾನು ಬೆಳೆಸಿದ ಒಂದೊಂದು ವೃಕ್ಷದ
 ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು
 ಪೋಷಿಸುವವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಶೋಕಿಸುತ್ತ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.
 ಈ ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ ಕಾಲವು ಪ್ರಾಚೀನವಾದರೂ ಆಧುನಿಕವಾದರೂ
 ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸ್ನೇಹಭಾವದಿಂದಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ :

ಹೀಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾಗಲೀ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು
 ಕಡಿಯುವಂತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಯಮವು ವೈದಿಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಇತ್ತು ಎಂಬುದು
 ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಅಂತ್ಯಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ
 ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬಳಸಲಾಗುವ ಮರಗಳು ನಾಶಪಡಿಸುವದರಿಂದ ಬಂದೊದಗಿವೆ.
 ಅದರಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವವರು ಮರಣಿಸಿದವರ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಸಸಿಗಳನ್ನು
 ನೆಡುವ ಪದ್ಧತಿಯೊಂದು ಕಂಡುಬಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟಿದುರಿಂದ ಆ ಮರವು
 ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೊಡದಿದ್ದರೂ ನೆರಳನ್ನಾದರೂ ಕೊಡುವುದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ
 ಅದನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದಾದರೆ, ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮತ್ತು
 ಮನುಷ್ಯರ ನಡುವಣ ಸಂಬಂಧವು ಯಾವುದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಾದರೂ ದ್ವೇಷದಿಂದ
 ಹೊರಿದು ಸ್ನೇಹಭಾವದಿಂದಿರಬೇಕೆಂಬುದು ರಘುವಂಶದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಈ
 ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ವಸಿಷ್ಠರ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಜಿಂಕೆಗಳು ತಮ್ಮ

ಮೇವಿಗಾಗಿ ಹುಡುಕುತ್ತ ತಮ್ಮ ಸುತ್ತಲಿರುವ ಪರಿಸರವನ್ನು ಕೆಡಿಸಿದ ಸ್ವೀಡನ್
ಹೇಗಿತ್ತೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಯುಷಿಪತ್ತಿಯರು ಅವುಗಳಿಗೆ ಧಾನ್ಯವನ್ನು ನೀಡಲು
ಹೋಗುವುದಕ್ಕೂ ದಾರಿ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದರು. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಆ ಆಟವನ್ನು
ಅವರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಮತ್ತೆ ಅವುಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ
ತೊಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಆಹಾರದ ಹೆಸರಲ್ಲಿ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಹೆಸರಲ್ಲಿ, ಔಷಧಿಗಳನ್ನು
ತಯಾರಿಸುವ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು
ಪರ್ಯಾವರಣದ ತುಲನೆಯನ್ನು ಹಾಳುಗಡಹಬಹುದು.

ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ "ಅಹಿಂಸಾ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ಇತ್ಯಾದಿ
ವಾಕ್ಯಗಳು ಕೇವಲ ಉಚ್ಚಾರಣೆಗಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಆಚರಣೆಯೂ ಮಾಡಿದಾಗ
ಪ್ರಕೃತಿಯು ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದು, ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ,
ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಅದೇ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹಂಚಬಲ್ಲದೆಂಬುದು ನಮ್ಮ
ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಗಳ ಏಕಕಂಠ ಘೋಷವಾಗಿದೆ.

|| ಜೀಯಾತ್ ಸಂಸ್ಕೃತಭಾರತೀ ||

ಪರಾಮರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳು

1. ಯುಗ್ವೇದ
2. ಯಜುರ್ವೇದ
3. ಅಥರ್ವವೇದ
4. ರಘುವಂಶ
5. ಶಬ್ದಕಲ್ಪದ್ರುಮ
6. ಶಬ್ದಾರ್ಥಕೌಸ್ತುಭಮ್

ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

1. ಅಥರ್ವವೇದ, ಭೂಮಿಸೂಕ್ತ, 12.1.12
2. ಯುಗ್ವೇದ, 10.101.11
3. ಯಜುರ್ವೇದ, 28.10
4. ಅಥರ್ವವೇದ, ಭೂಮಿಸೂಕ್ತ, 12.1.35
5. ರಘುವಂಶ, 2.36
6. ರಘುವಂಶ, 2.37

University of Mysore

Department of studies in sanskrit

ECOLOGY IN SANSKRIT LITERATURE

संस्कृतसाहित्ये पर्यावरणचिन्तनम्

KANNADA

19 ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವರಣದ ಮೂಲತತ್ವಗಳು	Dr. Suresh Hegde	120
20 ಅಥರ್ವವೇದದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವರಣ	Dr. Narayana K. H.	125
21 ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೀತೆ	Dr. Prasannakumar Iyatal	142
22 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವರಣ ವಿಚಾರ	Dr. Ramanand Bhat	151
23 ಜೈನಸಂಸ್ಕೃತವಾಚ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತ ಪರಿಸರ-ವಿಜ್ಞಾನ	Dr. Shantisagar Shirahatti	162
24 ಗೀರ್ವಾಣ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರಜಾಗೃತಿ	Gouthama M. A.	175
25 ಕಾಳಿದಾಸನ 'ಅಭಿಜ್ಞಾನ ಶಾಕುಂತಲ'ದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಪ್ರಭಾವಳಿ	Dr. Durgaparameshwari H. K.	183
26 ಕಾಳಿದಾಸನ ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾವರಣ	Dr. Rajani H.	189
27 ಕವಿ ವೇಂಕಟಾಧ್ವರಿ ಕಂಡಂತೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪರಿಸರ	Dr. Parvathi C.	199
28 ಶ್ರೀಮದ್ಭಾಗವತ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ವನಪರ್ವತಗಳ ವಿವೇಚನೆ	Vigneshwar Sharma K. V.	205
29 ಪರ್ಯಾವರಣದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಹಾಗೂ ಜಲದ ಮಹತ್ತ್ವ	Dr. Geeta M.	212
30 ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಲ	Vid. Dr. Prabhuswami S.	218
31 ಸಂಸ್ಕೃತಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಪ್ರಜ್ಞೆ	Smt. Gowri P.	224
32 ಸಮಕಾಲೀನ ಪರಿಸರನಾಶ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರದ ಕಾಳಜಿ ಮತ್ತು ಕೊಡುಗೆಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮಕ ಅಧ್ಯಯನ	Subramanya G. M.	229
33 ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹಿಮವತ್ಪರ್ವತಾದಿಗಳ ಮಹತ್ತ್ವ	Shoba S. C.	241

ECOLOGY IN SANSKRIT LITERATURE - a compendium of the
articles at the National seminar held on 26th February - 2020 at
Department of Studies in Sanskrit, Manasagangotri, University
of Mysore, Mysuru - 06

Pages : ix + 351 = 360

Size : Demy 1/8

Edition : 2020

Copies : 100

Price : 300/-

Copy Right : Author

Published by : Department of Studies in Sanskrit,
Manasagangotri, University of Mysore, Mysuru - 06

ISBN No. : 978 - 1 - 56646-725-4

Printing : Swathi Printing & Tradesr, Mysuru
Mobile : 9844266994

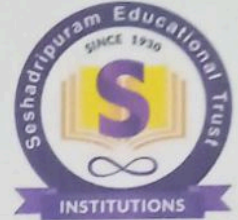
Prabhu

ERUDITE

MULTIDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

2019

CONFERENCE PROCEEDINGS

SESHADRIPURAM EDUCATIONAL TRUST

SESHADRIPURAM INSTITUTE OF COMMERCE AND MANAGEMENT

NAAC ACCREDITED 'B' GRADE

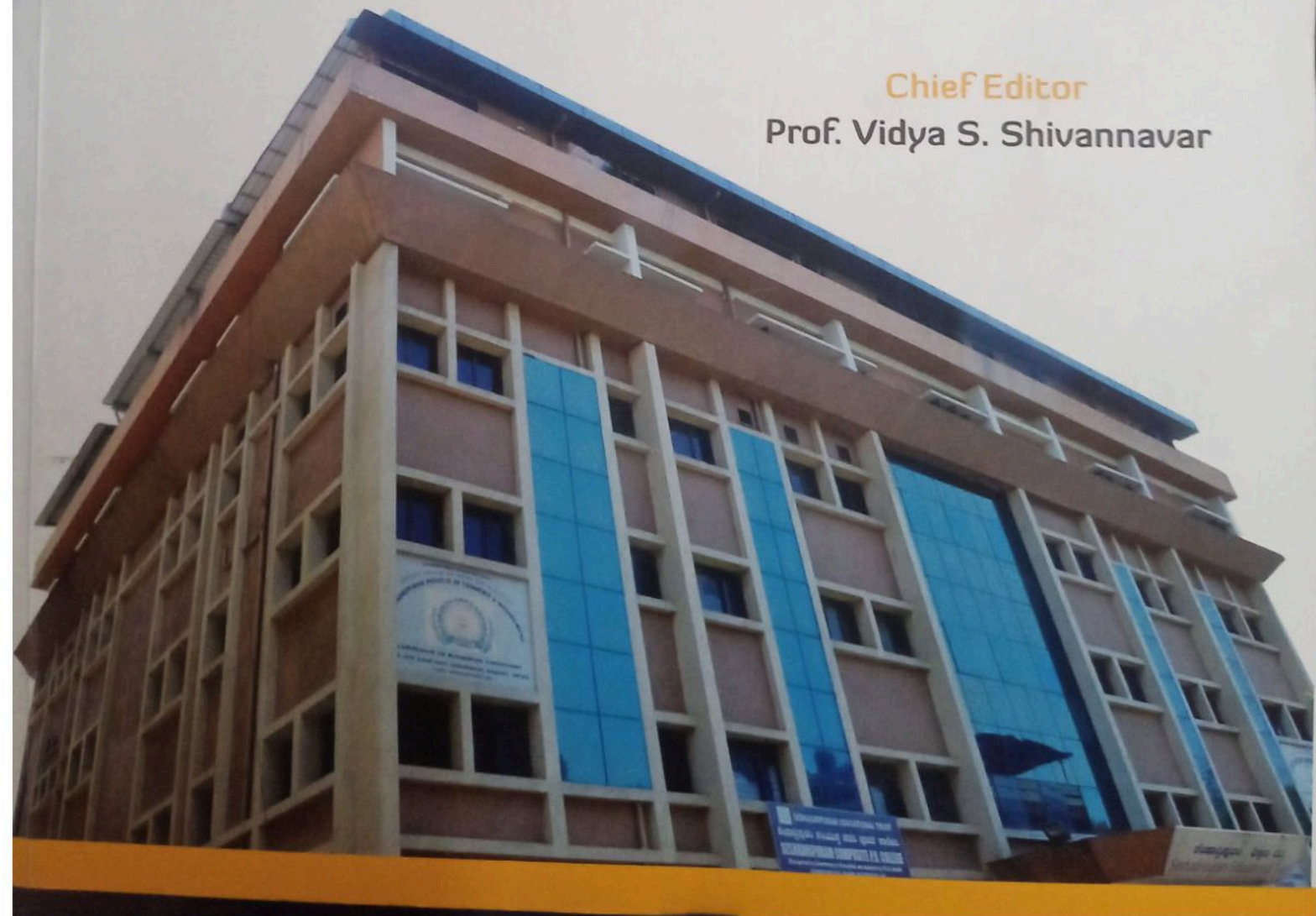
(Affiliated to Bengaluru Central University)

#40, Girls' School Street, Seshadripuram, Bengaluru – 560020

Ph.: 080 – 22955382 | www.sicm.edu.in

Chief Editor

Prof. Vidya S. Shivannavar

**MULTIDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE
2019**

Conference Proceedings

Chief Editor

Prof. Vidya S. Shivannavar

Editors

Assoc. Prof. Punitha G. | Assoc. Prof. Bhuvaneshwari R.S. | Dr. Poornima S.
Assoc. Prof. Dilip Kumar Yadav | Asst. Prof. Kavitha B. | Assoc. Prof. Asha P.T.
Lt. R. Chikkarangaswamy | Assoc. Prof. Ravishankar B.S. | Assoc. Prof. Sharada S.

Technical and IT Support

Asst. Prof. Poojetha B.V.

Multidisciplinary National Conference: Conference Proceedings

Chief Editor

Prof. Vidya S. Shivannavar

Editors

Assoc. Prof. Punitha G. | Assoc. Prof. Bhuvaneshwari R.S. | Dr. Poornima S.
Assoc. Prof. Dilip Kumar Yadav | Asst. Prof. Kavitha B. | Assoc. Prof. Asha P.T.
Lt. R. Chikkarangaswamy | Assoc. Prof. Ravishankar B.S. | Assoc. Prof. Sharada S.

Technical and IT Support

Asst. Prof. Poojetha B.V.

First Print: 2019

All rights reserved. The copyright of this publication is vested solely with the author. No part of this publication maybe reproduced, or transmitted, in any form or by any means without the prior written permission of the author and the publisher. Any person who does any unauthorised act in relation to this publication shall be liable to criminal prosecution and civil claims for damages.

The views expressed in this book are those of the author and not necessarily of the editors/publishers. The editor/publisher is not responsible for the views of the author of the data, in any way what so ever.

ISBN 978-93-5382-464-8

© Authors

Printed by:

IMPRESSIONZ

Graphic Designing | Printing | Events

Bengaluru.

Ph.: +91-96867 63054

Email: karthik.impressionz@gmail.com

Paper used: 90 GSM Maplitho Paper

Size: A4

Pages: iii + 390

Price: ₹ 1,000/-

6	Management Thoughts in Sanskrit Literature	Nikitha C.G.	330-332
7	Management Lessons in Bhagavad-Gita	G.S. Yadugiri	333-336
8	ಚಾಣಕ್ಯನ ನೀತಿಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವದ ಲಕ್ಷಣಗಳು	ವಿದುಷಿ ಪುಷ್ಪಲತಾ ಎಂ.	337-338
9	ಚಾಣಕ್ಯನ ನೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಯಕನ ಲಕ್ಷಣಗಳು	ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್.	339
10	ಸಂಸಕ್ತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಮೂಲ ತತ್ವಗಳು	ಡಾ. ಜಯರೇವಣ್ಣ ಎಂ.ವಿ.	340-346

Department of Library

1	Importance of MOOC (Massive Open Online Courses) in Higher Educational System	Sunanda B. & Lokesh E.	347-351
2	Massive open Online Course - Indian Scenario	Sapna K.	352-356
3	ICT implementation: What makes the difference in Academic Library for Best Practices	Ravikumar M. & Shobha Dyamanagoudr	357-361
4	Integration of MOOCs with Traditional Learning	Kavitha M. & Navatha S.	362-368
5	Ranking of Management Scholar Based on Citation counts and H-index	Manjunatha G.	369-374

Department of Physical Education and Sports

1	The influence of physiological parameters on physical fitness of volleyball players	Ashwini Venkanagouda Patil & Dr. Hanumanthayya Pujari	375-377
2	Shooting Sports	Ponnappa S.S. & Chikka Rangaswamy R.	378-380
3	Training and Improvement in Sport Performance	Prof. M.M. Laxmish & Prof. Aparna V. Bandekar	381-384
4	Yoga – Ancient Science for Mind, Body & Soul	Vinay M.H. & Shivaraja O.	385-390

Seshadripuram Educational Trust

SESHADRIPURAM INSTITUTE OF COMMERCE AND MANAGEMENT

NAAC ACCREDITED 'B' GRADE
(Affiliated to Bengaluru Central University)
#40, Girls' School Street, Seshadripuram, Bengaluru – 560020
Ph.: 080 – 22955382 | www.sicm.edu.in

Organised

ONE DAY MULTIDISCIPLINARY NATIONAL CONFERENCE

Conference Proceedings

CONFERENCE STREAMS

- Commerce and Management
- Languages – Kannada, English, Hindi & Sanskrit
- Library and Information Science
- Physical Education & Sports

Friday
September 20, 2019
@ 10-00 AM

Venue: College Auditorium, SICM

CONFERENCE COMMITTEE

Chief Patrons

Sri N.R. Panditharadhya
President, Seshadripuram Educational Trust

Dr. Wooday P. Krishna
Honorary General Secretary, Seshadripuram Educational Trust

Sri W.G. Ramakrishna
Governing Council Chairman, Seshadripuram Institute of Commerce and Management

Patron

Prof. Vidya S. Shivannavar
Principal, Seshadripuram Institute of Commerce and Management

Organising Secretaries

Assoc. Prof. Punitha G.
HOD, Department of Commerce

Assoc. Prof. Bhuvaneshwari R.S.
HOD, Department of English

Dr. Poornima S.
HOD, Department of Kannada

Assoc. Prof. Dilip Kumar Yadav
HOD, Department of Hindi

Asst. Prof. Kavitha B.
HOD, Department of Sanskrit

Assoc. Prof. Asha P.T.
Department of Library Science

Lt. R. Chikkarangaswamy
Department of Physical Education

Convenors

Assoc. Prof. Ravishankar B.S.
Department of Commerce

Assoc. Prof. Sharada S.
Department of Commerce

ISSN 2250-1711

सत्यं ज्ञानमनन्तम्

Journal of Veda Samskrta Academy

Recognised in the UGC-CARE List

A National Peer-Reviewed Research Journal

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगेन केर मुख्य मासिका
मुल्याङ्किता राष्ट्रियसंशोधनपत्रिका

Volume : XVIII
July to December - 2021

Edited by the Director :
Dr. Gopalkrishna Hegde
Jyotishashastra-Dharmashastra Vidwan

VEDA SAMSKRITA ACADEMY (R.)

Kalkod Road, Hegde - 581330, KUMTA, Uttara Kannada, Karnataka.

ISSN 2250-1711

॥ सत्यं ज्ञानमनन्तम् ॥

JOURNAL OF
VEDA SAMSKRITA ACADEMY

Recognised in the UGC-CARE List

A NATIONAL PEER-REVIEWED RESEARCH JOURNAL

विश्वविद्यालय-अनुदान-आयोगेन केर सूच्यां मानिता
मूल्याङ्किता राष्ट्रियसंशोधनपत्रिका

VOLUME: XVIII
July to December - 2021

Editor in Chief
DR. GOPALKRISHNA HEGDE
[Jyotishashastra-Dharmashastra Vidwan]

VEDA SAMSKRITA ACADEMY (R.)
[Formerly: Veda Samskrita Prasarinee Sabha]
[No.: DR : SOR : 108 : 2003-04 Dated : 30-10-2003]

47. ಶಿವತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿನ ದರ್ಶನಗಳ ವೈಭವ
-ನಂಜನಾಯಕ. ಸಿ. ಜಿ. (ಶಿವಮೊಗ್ಗ) 329-331
48. ಶಿವತತ್ತ್ವರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿನ ಆಯುರ್ವೇದಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾತ್ಮಕ
ಅಧ್ಯಯನ
-ಸುನೀತಾ ಎಮ್. ಆರ್. (ಶಿವಮೊಗ್ಗ) 332-338
49. ಕಾಳಿದಾಸನ ರಘುವಂಶ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ
ಮೌಲ್ಯಗಳು - ಒಂದನೇ ಸರ್ಗ
-ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್. (ಬೆಂಗಳೂರು) 339-343
50. ಗೋತ್ರ-ಸೂತ್ರ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯ ಮತ್ತು
ವೀರಶೈವಸಂಪ್ರದಾಯ
-ವಿದ್ವಾನ್, ಡಾ. ಕೆ.ಎಮ್. ಮಹದೇವಯ್ಯ (ಮೈಸೂರು) 344-353
51. मुण्डकोपनिषद् में प्रतिपादित मोक्ष
-कृष्णकान्त सरकार (दिल्ली) 355-360
52. भरतोक्त षट् त्रिंशत् काव्यलक्षण की वैदिक पृष्ठभूमि
-आशुतोष कुमार (दिल्ली) 361-365
53. सकारात्मक सोच : सफलता की कुञ्जी
-बीना नेगी चौधरी (उत्तराखण्ड) 366-369

II

Title of the Journal : **Journal of
Veda Samskrita Academy**
A National Peer-Reviewed
Research Journal
मूल्याङ्किता राष्ट्रियसंशोधनपत्रिका

ISSN : 2250-1711

Editor & Publisher : **Dr. Gopalkrishna Hegde**
gopalkrishnh9@gmail.com
09741847399

Director,

Veda Samskrita Academy (Regd.)

Kalkod Road, HEGDE- 581330

Kumta, Uttara Kannada, Karnataka

web site : www.vedasamskritaacademy.org

E-mail : vedasmkac@gmail.com

All rights are Reserved with the Publisher

“ All opinion / views expressed in the research papers are of the authors
only, no way they are ascribed to the Academy”

Languages : Samskrita, Kannada, English, Hindi

Imprint : Volume XVIII

July to December – 2021

Paper : 70gsm (B2B) and Art paper – 300gsm

Size of the Journal : 21 X 14 cm

Number of Pages : 369 + 16 + 4 (colour page)

Number of Copies : 150

D. T. P. : Pavan Graphics, Hegde

Art works : Girish R. Bhat, Digital World

Printing & Binding : Shri Krishna Mudranalaya, Hegde

Price : Rs. 300 /- per volume

ಆದರೆ ಅವನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಿತಿಗಳನ್ನು ನಿಗದಿಮಾಡಬಹುದು. ಮಾಲವಿಕಾಗ್ನಿಮಿತ್ರ ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ದೊರೆಯಾದ ಅಗ್ನಿಮಿತ್ರನನ್ನು ಕಾಳಿದಾಸನು ನಾಯಕನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿರುವ ಕಾರಣ ಕ್ರಿ.ಪೂ. 2ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನವನೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಶ್ರೀಹರ್ಷನ ಆಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕವಿಯಾದ ಬಾಣಭಟ್ಟನು (ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೆಯ ಶತಮಾನ) ಕಾಳಿದಾಸನನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕ್ರಿ.ಶ. 634 ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಐಹೊಳೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಶಾಸನದಿಂದಲೂ 3 ಕಾಳಿದಾಸನು ಕ್ರಿ.ಶ. 7ನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಈಚಿನವನಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾವ್ಯಗಳು -

ಕಾಳಿದಾಸನು ರಚಿಸಿರುವ ಕಾವ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಏಳು. ಎರಡು ಖಂಡಕಾವ್ಯಗಳು - ಯತುಸಂಹಾರ ಮತ್ತು ಮೇಘದೂತ ; ಎರಡು ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು - ಕುಮಾರಸಂಭವ ಮತ್ತು ರಘುವಂಶ ; ಮೂರು ನಾಟಕಗಳು - ಮಾಲವಿಕಾಗ್ನಿಮಿತ್ರ, ವಿಕ್ರಮೋರ್ವಶೀಯ ಮತ್ತು ಅಭಿಜ್ಞಾನಶಾಕುಂತಲ.

ಕಾಳಿದಾಸನ ಶೈಲಿ ವೈದರ್ಭೀ. ಉಪಮಾ ಕಾಲಿದಾಸಸ್ಯ ಎಂಬುದು ಕಾಳಿದಾಸನನ್ನು ಕುರಿತ ನಾಣ್ಣುಡಿ. ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಗಳೆಲ್ಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೈದಿಕ ಹಾಗೂ ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪುಗೊಂಡದ್ದು. ಅವನ ಒಲವೆಲ್ಲ ವೇದಾಂತದತ್ತ. ಅವನು ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದರೆ ಮೈಮರೆಯುವ ಕವಿ. ತಪಶ್ಚಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಅಪಾರವಾದ ನಂಬಿಕೆ. ಅವನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ.

ರಘುವಂಶ -

ರಘುವಂಶ 19 ಸರ್ಗಗಳ ಮಹಾಕಾವ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ರಘುವಂಶರಾಜನ ವಂಶಜರ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ದಿಲೀಪನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಒಟ್ಟು 29 ದೊರೆಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯಿದ್ದು ಅಗ್ನಿವರ್ಣನೆಂಬ ರಾಜನ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ಈ ಕಾವ್ಯ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ದೊರೆಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಕವಿಯದಾದರೂ ರಾಮಾಯಣದ ನಾಯಕನಾದ ಶ್ರೀರಾಮನಲ್ಲೇ ಕಾಳಿದಾಸನ ಒಲವು.

ಒಂದನೇ ಸರ್ಗ - ಶಿವನ ಸ್ಮರಣೆ ಹಾಗೂ ಪಾರ್ವತಿ ಸ್ಮರಣೆ -

ಕಾಳಿದಾಸನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವೇದ, ಕರ್ಮ, ತಪಸ್ಸು, ಸಾಂಖ್ಯ, ಯೋಗ, ರಾಜನೀತಿ, ಸಂಗೀತ, ಶಕುನ, ಜ್ಯೋತಿಷ ಮುಂತಾದ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಉತ್ತಮಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೊಳ-

3. ಯೇನಾಯೋಜಿ ನ ವೇಶ್ಮ ಸ್ಥಿರಮರ್ಥವಿಧೌ ವಿವೇಕಿನಾ ಜಿನವೇಶ್ಮ |

ಸ ವಿಜಯತಾಂ ರವಿಕೀರ್ತಿಃ ಕವಿತಾಶ್ರಿತಕಾಲಿದಾಸಭಾರವಿಕೀರ್ತಿಃ ||

ಕಾಳಿದಾಸನ ರಘುವಂಶ ಮಹಾಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು -
ಒಂದನೇ ಸರ್ಗ

ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್.

ಎಂ.ಎ., ಎಂ.ಫಿಲ್., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.

ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಪೀಠಿಕೆ -

ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿದಾಸನಿಗೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ. ಭಾರತೀಯ ಹಾಗೂ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಮರ್ಶಕರಿಗೆ ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚಿನವನಾದ ಈ ಕವಿ ವ್ಯಾಸ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯರಂತೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತೀಕವೆನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಕಾಲವಾಗಲಿ ಸ್ಥಳವಾಗಲಿ ಕೇವಲ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಊಹೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಉಳಿದುಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಮಹಾಕವಿಯ ಜೀವಿತದ ಬಗ್ಗೆ ಸತ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥ ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಕವಿಗೂ ಸ್ವಯಂ 'ಅಲ್ಪವಿಷಯಾ ಮತಿಃ' ಎಂದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿನಮ್ರತೆ. ಅವನೂ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಇರುವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೇ ಹುಡುಕಿ ತೆಗೆಯೋಣವೆಂದರೆ ಕಾಳಿದಾಸನೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಕವಿಗಳು ಮೂರೋ1 ಒಂಬತ್ತೋ2 ಇದ್ದಾರೆ. ಕಾಳಿದಾಸ ಭಾಸನಿಗಿಂತ ಈಚಿನವನೆಂದರೆ ಅಶ್ವಘೋಷನಿಗಿಂತ ಈಚಿನವನೇ ಎಂಬ ಸಂದೇಹ. ಈ ಕವಿಯು ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನೆಂಬ ದೊರೆಯ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪುರಾವೆಗಳಿದ್ದರೂ ಭಾರತೀಯ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯರಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದನ್ನೋಣ. ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಮಹಾಮೇಧಾವಿಯೊಬ್ಬನು ಆಗಿಹೋದನೆಂದರೆ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಅವನ ಸತ್ಯಸಂಗತಿಯನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಬಿಡುವುದು. ವ್ಯಾಸ ವಾಲ್ಮೀಕಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಹೊರತಲ್ಲ. ಅದರಂತೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಗ್ರಂಥ ಭೋಜಪ್ರಬಂಧ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಕಥೆಗಳು ಸತ್ಯದಿಂದ ದೂರ.

ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾಲ -

ಕಾಳಿದಾಸನ ಕಾಲದ ಬಗ್ಗೆ ಹಲವಾರು ವಾದಗಳಿರುವುದೇನೋ ನಿಜ.

1. ಏಕೋಽಪಿ ಜೀಯತೇ ಹಂತ ಕಾಲಿದಾಸೋ ನ ಕೇನಚಿತ್ |
ಶೃಂಗಾರೇ ಲಲಿತೋದ್ಧಾರೇ ಕಾಲಿದಾಸ ತ್ರಿ ಕಿಮು || - ರಾಜಶೇಖರ

2. ನೋಡಿ, History of Sanskrit Literature, M. Krishnamacharuyar, P-113

ಗೊಂಡ ವಚನಗಳಿಂದ ಊಹಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪುರಾಣಗಳ ಶೈಲಿಯು ಸಪ್ತೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ಈಚಿನ ಕಾವ್ಯಗಳ ಹಾಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೊಂದು ಉತ್ತೇಕ್ಷೆ, ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ದೀರ್ಘಸಮಾಸವೂ ಇಲ್ಲ. ದೂರಾನ್ವಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆವೂ ಇಲ್ಲ. ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಂದಿರುವ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಪದಗಳಾಗಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಲಲಿತವಾದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಸರಳವಾದ ಹಿಡಿತವಾದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವಂಥ ಹೃದಯಂಗಮವಾದ ಉಪಮಾನಗಳಿಂದ ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಓದುಗರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶವಾಗುವಂತೆ ಇದೆ.

ವಾಗರ್ಥಾವಿವ ಸಂಪ್ಯಕ್ತೌ ವಾಗರ್ಥಪ್ರತಿಪತ್ತಯೇ |

ಜಗತಃ ಪಿತರೌ ವಂದೇ ಪಾರ್ವತೀಪರಮೇಶ್ವರೌ || 1 ||

ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಹಾಗೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವವರಾಗಿಯೂ ಲೋಕಕ್ಕೆಲ್ಲ ತಾಯಿ-ತಂದೆಗಳಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಪಾರ್ವತೀ-ಪರಮೇಶ್ವರರನ್ನು ಶಬ್ದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನವು ನನಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ವಿದ್ಯಾ ದದಾತಿ ವಿನಯಮ್ -

ಕ್ಷ ಸೂರ್ಯಪ್ರಭವೋ ವಂಶಃ ಕ್ಷ ಚಾಲ್ಪವಿಷಯಾ ಮತಿಃ |

ತೀರ್ತೀರ್ಷುರ್ದುಸ್ತರಂ ಮೋಹಾದುಡುಪೇನಾಽಸ್ಮಿ ಸಾಗರಮ್ || 2 ||

ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಮಹಾರಘುವಂಶವೆಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಿಯೋ ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನರಿತಿರುವ ನನ್ನ ಬುದ್ಧಿ ಎಲ್ಲಿ - ಈ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಾನು ಆ ಮಹಾವಂಶವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿರುವುದೆಂಬುದು ದಾಟಲಶಕ್ಯವಾದ ಸಾಗರವನ್ನು ಮೋಹದಿಂದ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಹರಿಗೋಲಿನಿಂದ ದಾಟುವುದಕ್ಕೆ ಹೊರಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಹಾಗಾಗಿರುವುದು.

ತ್ಯಾಗಾಯ ಸಂಭೃತಾರ್ಥಾನಾಂ ಸತ್ಯಾಯ ಮಿತಭಾಷಿಣಾಮ್ |

ಯಶಸೇ ವಿಜಿಗೀಷೂಣಾಂ ಪ್ರಜಾಯೈ ಗೃಹಮೇಧಿನಾಮ್ || 7 ||

ತ್ಯಾಗಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಹಣವುಳ್ಳವರಾಗಿಯೂ, ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಮಾತಾಡುವವರಾಗಿಯೂ, ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಜಯಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವವರಾಗಿಯೂ ಸಂತತಿಗೋಸ್ಕರ ಗೃಹಸ್ಥರಾಗಿರುವವರಾಗಿಯೂ,

ಶೈಶವೇಽಭ್ಯಸ್ತವಿದ್ಯಾನಾಂ ಯೌವನೇ ವಿಷಯೈಷಿಣಾಮ್ |

ವಾರ್ಧಕೇ ಮುನಿವೃತ್ತೀನಾಂ ಯೋಗೇನಾಂತೇ ತನುತ್ಯಜಾಮ್ || 8 ||

ರಘುವಂಶದ ರಾಜರು ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯೆ, ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ, ಸಂನ್ಯಾಸ ಎಂಬ 4 ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಇಹಲೋಕದ ಸುಖವನ್ನೂ ಪರಲೋಕದ ಸುಖವನ್ನು ಅವರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿದವ-

ರೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಈ ರಘುವಂಶ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಸತ್ತುರುಷರು ದಯವಿಟ್ಟು ಕೇಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಚೆನ್ನಪು ಚೋಕ್ಕವೋ ಮಿಶ್ರವೋ ಎಂಬುದು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಕರಗಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತೆ ಕಾವ್ಯದ ಗುಣದೋಷಗಳು ಸತ್ತುರುಷರಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದಲೇ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ.

ದಿಲೀಪ ಇತಿ ರಾಜೇಂದುರಿಂದು: ಕ್ಷೀರನಿಧಾವಿವ || 12 ||

ಪರಿಶುದ್ಧನಾದ ಆ ಮನುವಿನ ವಂಶದಲ್ಲಿ ದಿಲೀಪನೆಂಬ ರಾಜಶ್ರೇಷ್ಠನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಶುದ್ಧನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಹಾಲ್ಗಡಲಿನಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನು ಹುಟ್ಟಿದಂತೆ ಎಂದು ಉಪಮೆ. ಉಪಮಾ ಕಾಳಿದಾಸನ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಸಾಕ್ಷಿ.

ಉಪಮಾ ಕಾಲಿದಾಸಸ್ಯ ಭಾರವೇರರ್ಥಗೌರವಮ್ |

ವಾರ್ಧಕೇ ಮುನಿವೃತ್ತೀನಾಂ ಯೋಗೇನಾಂತೇ ತನು ತ್ಯಜಾಮ್ |

ದಂಡಿನ: ಪದಲಾಲಿತ್ಯಂ ಮಾಘೇ ಸಂತಿ ಗುಣತ್ರಯಮ್ ||

ಅಕಾರಸದೃಶಪ್ರಜ್ಞಃ ಪ್ರಜ್ಞಯಾ ಸದೃಶಾಗಮ: |

ಆಗಮೈ: ಸದೃಶಾರಂಭ ಆರಂಭಸದೃಶೋದಯ: || 15 ||

ಆ ರಾಜನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದನಷ್ಟೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯೂ ಅವನಿಗಿತ್ತು. ಆತನು ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವೆಲ್ಲ ಕೈಗೂಡುತ್ತಿತ್ತು.

ರಾಜ ಸಮಾಜಮುಖಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಜನಾನುರಾಗಿಯಾಗಿರಬೇಕು.

ಪ್ರಜಾನಾಮೇವ ಭೂತ್ಯರ್ಥಂ ಸ ತಾಭ್ಯೋ ಬಲಿಮಗ್ರಹೀತ್ |

ಸಹಸ್ರಗುಣಮುತ್ತಷ್ಟಮಾದತ್ತೇ ಹಿ ರಸಂ ರವಿ: || 18 ||

ಸೂರ್ಯನು ನೀರನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡು ಆಮೇಲೆ ಅದರ ಸಾವಿರದಷ್ಟು ಮಳೆಯನ್ನು ಕರೆಯುವ ಹಾಗೆ ಆತನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಂದಾಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಅವರಿಗೆ ಬಹುವಾಗಿ ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಕುಲಪತಿ, ವಿದ್ಯಾಶ್ರಮ -

ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಂ ಕುಲಪತಿನಾ ಸರ್ಪಣಶಾಲಾಂ

ಅಧ್ಯಾಸ್ಯ ಪ್ರಯತಪರಿಗ್ರಹದ್ವಿತೀಯ: |

ತಚ್ಚಿಷ್ಯಾಧ್ಯಯನನಿವೇದಿತಾವಸಾನಾಂ

ಸಂವಿಷ್ಠ: ಕುಶಲಯನೇ ನಿಶಾಂ ನಿನಾಯ || 95 ||

ವಿದ್ಯೆಗೆ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವ ಅನೇಕ ಮಂದಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಂದ ಪರಿವೃತನಾದ ಕುಲಪತಿ ವಸಿಷ್ಠನು ತೋರಿಸಿದ ಪರ್ಣಕುಟೀರ್ವನ್ನು ದಿಲೀಪ ಮಹಾರಾಜನೂ ಪತಿವ್ರತಾ

ಶಿರೋಮಣಿ ಯಾದ ಸುದಕ್ಷಿಣಾದೇವಿಯೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಆ ದಂಪತಿಗಳು ತಮ್ಮ ವಂಶದ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ವ್ರತವನ್ನಾಚರಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಕುಟೀರವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅಲ್ಲಿ ದರ್ಭೆ ಹುಲ್ಲಿನ ಹಾಸಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ವ್ರತಶೀಲರಾದ ಅವರು ನಿರ್ಮಲ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಇರುಳನ್ನು ಕಳೆದೌ. ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯರ ವೇದಘೋಷವನ್ನು ಕೇಳಿ ಎಚ್ಚಿತ್ತರು. ರಾಜನು ತನ್ನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಘೋಷಕರ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಉದ್ಘೋಷಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ, ಬಹಳ ಮುದದಿಂದ ಸತಿಯೊಡನೆ ಎಚ್ಚಿತ್ತು ದಿಲೀಪನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯೆಯೊಂದಿಗೆ ಸೂರ್ಯೋದಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾದನು.

|| ಶಿವಂ ಭೂಯಾತ್ ||

ಪರಾಮರ್ಶನಗ್ರಂಥಗಳು

1. ರಘುವಂಶ ಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಶ್ರೀ ಬಿ. ಗೋಪಾಲರಾವ್, ಶೈಲಶ್ರೀ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, 1995
2. ರಘುವಂಶ, ಶ್ರೀ ಸಚ್ಚಿದಾನಂದೇಂದ್ರಸರಸ್ವತೀ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು, ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹೊಳೆನರಸೀಪುರ, 2021
3. ರಘುವಂಶಮಹಾಕಾವ್ಯ, ಖೇಮರಾಜ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದಾಸ್, ವೇಂಕಟೇಶ್ವರ ಸ್ವೀಮ್ ಪ್ರೆಸ್, 1964
4. ಕಾಲಿದಾಸ ಚರಿತ್ರೆ, ಗುರುನಾಥ ವೆಂಕಟೇಶ ಕಿತ್ತೂರ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿದ್ಯಾವರ್ಧಕ ಸಂಘ, ಧಾರವಾಡ, 1985
5. ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಗ, ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು, 1971
6. ಸಂಸ್ಕೃತ ಕವಿ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂ-1, ಎಮ್.ಎನ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಸತ್ಯಶೋಧನಾ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, 1928
7. ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಡಾ. ಕೆ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಇತರರು, 1993
8. ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಆಚಾರ್ಯ ಬಲದೇವೋಪಾಧ್ಯಾಯ

ವಿದ್ವಾನ್ ಡಾ. ಪ್ರಭುಸ್ವಾಮಿ ಎಸ್.

ಎಂ.ಎ., ಎಂ.ಫಿಲ್., ಪಿಹೆಚ್.ಡಿ.

ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು
ಮೊಬೈಲ್ : 9482075373

ಇ-ಮೇಲ್ : prabhus6779@gmail.com
